

Ženski prostor

**Ostvarivanje ljudskih prava Romkinja
u Republici Srbiji:
Analiza primene postojećih
institucionalnih mera**

Autorka: mr Tatjana Perić

Niš, 2012.

IZDAVAČ:
Ženski prostor, Niš

Za izdavača:
Vera Kurtić

Autorka:
Tatjana Perić

Tiraž:
500

Štampa:
Punta, Niš

ISBN: 978-86-88475-02-0

*Izdavanje ove publikacije solidarno je podržano od strane
UN Women Fund for Gender Equality.*

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Pravne i strateške mere za unapređenje položaja Romkinja	6
Formalni okvir za prava Romkinja u Srbiji	6
Elementi postojeće nacionalne strateške politike relevantni za Romkinje	7
3. Sprovođenje institucionalnih mera za poboljšanje položaja Romkinja	11
Cilj 9.1. Unapređivanje politike jednakih mogućnosti i prava Romkinja kroz rad romskih udruženja građana	13
Rad Ministarstva za ljudska prava i Romkinje	13
Cilj 9.2. Aktivna uloga Romkinja u procesu demokratizacije	13
Narodna skupština Republike Srbije i Romkinje	13
Savet za rodnu ravnopravnost i Romkinje	14
Cilj 9.4. Brzo i efikasno stručno osposobljavanje Romkinja	14
Sprovođenje mera za zapošljavanje Romkinja	14
Cilj 9.8. Usvajanje politike za zaštitu od nasilja nad ženama	16
Romkinje kao ciljna grupa pokrajinske Strategije za zaštitu od nasilja u porodici	16
Cilj 9.10. Edukacija o zdravstvenoj zaštiti	17
Romske zdravstvene medijatorke	17
4. Sprovođenje mera na nivou lokalne samouprave:	
Lokalni akcioni planovi za unapređenje položaja Romkinja	18
Gradska opština Barajevo	19
Grad Niš	21
Opština Pirot	21
Gradska opština Lazarevac	25
Grad Leskovac	27
Grad Pančevo	28
Grad Novi Sad	29
Opština Žitište	31
Grad Kragujevac	31
Grad Kruševac	32
Opština Novi Bečej	33
Ostale opštine obuhvaćene projektom	34
5. Odabrane prakse međunarodnih i domaćih organizacija u procesu podrške sistemskim promenama za unapređenje položaja Romkinja	35
Podrška međunarodnih multilateralnih organizacija prisutnih u Srbiji	35
Grantovi Fondacija za otvoreno društvo	36
Stipendije Evropskog centra za romska prava	37
Projekti podrške Romkinjama organizacije Care International	38
Podrška fondacije Rekonstrukcija Ženski fond	39
Romkinje u projektima stanovanja Ekumenske humanitarne organizacije .	39
Projekat Udruženja Roma Novi Bečej na temu seksualnosti	40
6. Zaključci i preporuke	41

1. Uvod

Republika Srbija je članica Dekade za inkluziju Roma¹ (u daljem tekstu: Dekade) 2005–2015. od samog nastanka ove međunarodne inicijative, u kojoj su se države članice obavezale da će raditi na premošćivanju postojećeg socijalnog i ekonomskog jaza između romske i neromske populacije. Prioritetne oblasti Dekade su obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo i stanovanje, ali svakoj od ovih tema države su dužne pristupati i sa stanovišta borbe protiv siromaštva i diskriminacije, kao i sa stanovišta rodne ravnopravnosti.²

Srbija je bila prva – i dugo godina jedina³ – država članica Dekade u kojoj je nastao Nacionalni akcioni plan za specifičan položaj Romkinja.⁴ Naponi da se stvori strateški okvir za unapređenje prava Romkinja u Srbiji datiraju još iz 2002. godine, kada je nastao Nacrt strategije za integraciju i osnaživanje Roma. Jedan od ekspertskih timova konsultovanih u procesu nastanka ovog dokumenta bavio se pitanjima žena i dece, te je konačni Nacrt strategije uključivao i deo o situaciji Romkinja u Srbiji i relevantne preporuke.⁵ Ovaj dokument nikada nije usvojen od strane institucija, međutim, članstvo u Dekadi dovodi do ubrzanja strateških aktivnosti, te tokom 2004. i 2005. godine nastaju nacrti Nacionalnih akcionih planova (NAP) za ključne tematske oblasti Dekade, ali i niz drugih oblasti uključujući i Nacionalni akcioni plan o specifičnom položaju žena (tj. Romkinja).

Iako su akcioni planovi za obrazovanje, zapošljavanje, stanovanje i zdravstvo usvojeni početkom 2005. godine, nekoliko dana pre nego što se Srbija zvanično priključila Dekadi, preostali planovi su i dalje čekali na formalnu podršku institucija. Usvojeni planovi za zdravstvo, zapošljavanje i obrazovanje mestimično su doticali pitanja žena, ali to nije bilo dovoljno za stvarnu akciju zbog nedostatka preciznosti i konkretnih mera. Čak i u lingvističkom smislu, Dekada je u Srbiji od početka samo “Dekada Roma”, uprkos činjenici da originalni engleski naslov inicijative nije rodno markiran i obuhvata i Romkinje i Rome.

¹ Svi pojmovi u muškom gramatičkom rodu koji se koriste u ovom izveštaju obuhvataju bez diskriminacije i iste pojmove u ženskom rodu.

² *Decade of Roma Inclusion Terms of Reference*, str. 3, 1.10.2010, dostupno na adresi: <http://www.romadecade.org/5133>.

³ Na primer, Makedonija je usvojila akcioni plan za Romkinje. Republika Makedonija, *Годишен извештај за имплементација на Националниот акциски план за унапредување на општествената состојба на Ромките во Република Македонија 2011-2013*, dostupan na adresi: <http://www.mtsp.gov.mk/?ItemID=6FC822BBA79A61429117F41943673AE4>.

⁴ Tatjana Perić, “Prazna obećanja? Romkinje u Dekadi inkluzije Roma,” u *Romkinje u aktuelnim društvenim tokovima: Aktivizam kroz izazove Dekade i programe Vlade*, Ženski prostor, Niš, 2007, str. 20-23.

⁵ Tatjana Perić, “Addressing gender inequality in the Decade of Roma Inclusion: The case of Serbia,” Open Society Foundations, Budapest, 2005, dostupno na adresi: http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/overcomingtwo_20050916.

Predsedavanje Srbije Dekadom u periodu od jula 2008. do juna 2009. dovodi do bitnih promena u javnoj politici po romskim pitanjima u Srbiji. Nakon revidiranja postojećih strateških dokumenata, u aprilu 2009. se konačno usvaja Strategija za unapređenje položaja Roma u Republici Srbiji i akcioni plan za njeno sprovođenje koji pokriva 13 tematskih oblasti uključujući i deo o specifičnom položaju žena, pored akcionih planova za obrazovanje, zapošljavanje, stanovanje, zdravlje, kulturu, medije i informisanje, socijalnu zaštitu, pristup ličnim dokumentima, političku participaciju, suzbijanje diskriminacije, te položaj interno raseljenih lica i povratnika po sporazumima o readmisiji.

Sprovođenje Nacionalnog akcionog plana za specifičan položaj žena je od velikog značaja za romski ženski pokret u Srbiji. Štaviše, usvajanje i sprovođenje strateških dokumenata na nacionalnom nivou jeste samo preduslov za paralelan proces na lokalnim nivoima od strane jedinica lokalne samouprave. Strateški dokumenti za unapređenje položaja Romkinja na nivou gradova i opština Srbije su neophodan uslov za uvođenje rodne dimenzije i jednakih mogućnosti za žene, i za uspostavljanje održivih sistematskih rešenja za unapređenje položaja Romkinja u svim aspektima Dekade za inkluziju Roma i Romkinja.

Ovaj izveštaj autorke mr Tatjane Perić pisan za nevladinu organizaciju Ženski prostor iz Niša, prvenstveno će analizirati napredak u poštovanju ljudskih prava Romkinja u Srbiji sa stanovišta sprovođenja nacionalnih i lokalnih akcionih planova od značaja za Romkinje. Pored toga, izveštaj će predstaviti izabrane slučajeve praksi institucija, međunarodnih organizacija, kao i domaćih fondacija i organizacija koje podržavaju sistemske promene za unapređenje položaja Romkinja, te dati preporuke za dalje sprovođenje mera u ovoj oblasti. S obzirom na širok opseg teme koja se obrađuje, kao i nedovoljnu transparentnost mnogih institucija po pitanju podataka o rezultatima mera za sprovođenje Dekade, te dodatno nerazdvajanje podataka po polu, ovaj izveštaj ne može da pretenduje na sveobuhvatnost već će se pre svega usmeriti na ilustrovanje nekih ključnih trendova bitnih za ljudska prava Romkinja u Srbiji.

Na kraju, autorka se zahvaljuje na pomoći i saradnji aktivistkinjama Ženskog prostora, kao i Zorani Antonijević, Maji Branković Đundić, Robertu Bu, Aniti Czinkoczi, Mariji Demić, Stanki Janković, Danijeli Đurović, Đurđici Ergić, Mileni Isaković, Irmi Lutovac, Danici Jovanović, Đorđu Jovanoviću, Željku Jovanoviću, Ostalindi Maya Ovalle, Mirjani Mirosavljević, Refiki Mustafić, Radmili Nešić, Matthew-u Newton-u, Miri Novaković Ilin, Slavici Petrović, Slavici Rakić i Slobodanki Vasić.

2. Pravne i strateške mere za unapređenje položaja Romkinja

Formalni okvir za prava Romkinja u Srbiji

Ljudska prava nacionalnih manjina, kao i ljudska prava žena, predmet su brojnih međunarodnih zakona koji su na snazi i u Republici Srbiji. Na nivou Ujedinjenih nacija Srbija je ratifikovala Konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, i brojne druge relevantne dokumente. Na regionalnom nivou, kao članica Saveta Evrope, Srbija je takođe ratifikovala Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Revidiranu Evropsku socijalnu povelju, Okvirnu konvenciju o zaštiti nacionalnih manjina, i druge dokumente. Razna tela Saveta Evrope usvojila su i niz preporuka vezanih za probleme sa kojima se suočavaju Romi; mada nijedan od ovih dokumenata nije posvećen isključivo pravima Romkinja, ova tema se pojavljuje kao element u nekim od tih preporuka.⁶

Poštovanje ovih standarda u praksi, uključujući poštovanje prava Romkinja, nije na zadovoljavajućem nivou u Srbiji. Brojna ugovorna tela koja nadgledaju sprovođenje pomenutih konvencija u svojim se izveštajima redovno osvrću na prava romske zajednice, a u nekim slučajevima i konkretna prava Romkinja. Na primer, u poslednjem razmatranju državnog izveštaja Republike Srbije o sprovođenju Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, relevantni komitet Ujedinjenih nacija je između ostalog upozorio na diskriminaciju Romkinja u pristupu obrazovanju i zdravstvenoj nezi, sigurnim kućama za žene žrtve nasilja, praksu ranih brakova, te nedostatak pouzdanih statističkih podataka o posebno ugroženim grupama žena uključujući Romkinje.⁷ Bitno je istaći da je informisanost Komiteta po pitanju prava Romkinja direktna posledica izveštaja o senci koji su Komitetu prethodno uputili Evropski centar za prava Roma (European Roma Rights Centre – ERRC) iz Budimpešte i domaće nevladine organizacije, članice Romske ženske mreže Srbije: Ženski prostor iz Niša, Romski ženski centar Bibija iz Beograda i Eureka iz Sombora.⁸

⁶ Za kompletan spisak preporuka iz romske tematike koje su usvojili Komitet ministara Saveta Evrope, Parlamentarna skupština Saveta Evrope, Kongres lokalnih i regionalnih vlasti, Komitet protiv rasizma i netolerancije (ECRI) i drugi pogledati: http://www.coe.int/web/coe-portal/roma_reference-texts.

⁷ Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, *Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women: Serbia*, 2007, dostupno na adresi http://www.bayefsky.com/docs.php/area/conclobs/treaty/cedaw/opt/0/state/100004/node/3/filename/srbia_t4_cedaw_38.

⁸ Izveštaj u senci dostupan je na engleskom i srpskom jeziku na adresi: <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2136>.

U nacionalnom okviru prava pripadnika nacionalnih manjina zaštićena su Ustavom Republike Srbije,⁹ kao i Statutom Autonomne Pokrajine Vojvodine.¹⁰ Od diskriminacije štite Krivični zakonik,¹¹ Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina,¹² Zakon o zabrani diskriminacije,¹³ Zakon o ravnopravnosti polova,¹⁴ i Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom.¹⁵ Odredbe protiv diskriminacije sadrže, između ostalih, i Zakon o radu,¹⁶ Zakon o zapošljavanju,¹⁷ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju,¹⁸ i Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja.¹⁹ Nažalost, praksa sprovođenja ovih zakona je još uvek siromašna, i smatra se da državne institucije i dalje nemaju razvijene kapacitete za ostvarivanje prava nacionalnih manjina.²⁰

Elementi postojeće nacionalne strateške politike relevantni za Romkinje

Najznačajniji strateški dokument za romsku zajednicu u Srbiji predstavlja Strategija za unapređenje položaja Roma u Republici Srbiji usvojena 2009. godine, i vezani nacionalni akcioni planovi. Strategija sadrži posebno poglavlje koje se bavi položajem žena, a pored toga se pitanja vezana za romske žene i devojčice (u vrlo ograničenom obimu) pominju i u poglavljima o zapošljavanju, zdravstvenoj i

⁹ Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik Republike Srbije* 98/2006, dostupan na adresi: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/sr-Latn-CS/70-100028/ustav-republike-srbije>.

¹⁰ Statut Autonomne Pokrajine Vojvodine, *Službeni list APV* br. 17/09, dostupan na: http://www.vojvodina.gov.rs/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=19&Itemid=70.

¹¹ Krivični zakonik Republike Srbije, *Službeni glasnik RS* br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009 i 111/2009, dostupan na adresi: <http://ebookbrowse.com/krivicni-zakonik-republike-srbije-pdf-d93951212>.

¹² Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, *Službeni list SRJ* br. 11/2002, *Službeni list SCG* br. 1/2003, i *Službeni glasnik RS* br. 72/2009, dostupan na adresi: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/lat/propisiRepublike.php?idKat=5>.

¹³ Zakon o zabrani diskriminacije, *Službeni glasnik RS* br. 22/2009, dostupan na adresi: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/lat/propisiRepublike.php?idKat=5>.

¹⁴ Zakon o rodnoj ravnopravnosti, *Službeni glasnik RS* br. 104/09, dostupan na adresi: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/lat/propisiRepublike.php?idKat=5>.

¹⁵ Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, *Službeni glasnik RS* br. 33/06, dostupan na adresi: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/lat/propisiRepublike.php?idKat=5>.

¹⁶ Zakon o radu, *Službeni glasnik RS* br. 24/2005, br. 61/2005 i br. 54/2009, dostupan na adresi: <http://www.minrzs.gov.rs/cms/sr/propisi/rad>.

¹⁷ Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, *Službeni glasnik RS* br. 36/2009 i br. 88/10, dostupan na adresi: <http://poslovi.infostud.com/info/saveti/pravnik-odgovara/>.

¹⁸ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, *Službeni glasnik RS* br. 18/2010, dostupan na adresi: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/lat/propisiRepublike.php?idKat=5>.

¹⁹ Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, *Službeni glasnik RS* br. 72/2009 i 52-2011, dostupan na adresi: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/lat/propisiRepublike.php?idKat=5>.

²⁰ Zaštitnik građana Republike Srbije, *Komentar o pojedinim pitanjima zakona i propisa kojima je uređen položaj nacionalnih manjina u odnosu na primenu Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije*, Beograd, februar 2011, dostupan na adresi: <http://www.zastitnikgradjana.org/pravamanjina/index.php/sq/podaci/dokumenta/zatitnik-graana>.

socijalnoj zaštiti, političkoj participaciji, informisanju i diskriminaciji. Strategija u poglavlju “Položaj žena” daje sledeće preporuke:

- Treba unaprediti rad građanskog sektora, organizacija Roma i ženskih organizacije uopšte, naročito na planu edukacije i sprovođenja edukativnih kampanja. Te organizacije svojim aktivnostima treba da obuhvate i pitanja koja se tiču pola i roda, a naročito pitanja prava Romkinja.
- Kroz edukaciju i sticanje praktičnih znanja i veština Romkinjama (a posebno studentkinjama) treba dati aktivniju ulogu u procesu demokratizacije društva i u procesu osavremenjivanja same romske zajednice.
- Politikom jednakih mogućnosti treba podsticati dostupnost rukovodećih pozicija u društvu za Romkinje.
- Pitanja koja se tiču prava Romkinja treba da budu uneta u programe rada romskih udruženja građana i pokreta za prava žena, kao i planove rada vladinih i međunarodnih organizacija.
- Treba povećati učešće Romkinja na pozicijama na kojima se donose odluke, i u vezi s javnom politikom koja se odnosi na Rome, i u političkom životu uopšte.
- Aktivistkinje Romkinje treba uključivati u javne kampanje koje organizuju država i građanski sektor.
- Romkinje treba uključivati u sve faze postupka ostvarivanja izbornog prava (pasivno i aktivno biračko pravo, posmatrači, članovi biračkih odbora). Romkinje treba da budu više angažovane u izbornim i administrativnim telima.
- Treba podsticati politiku koja omogućava veći izbor u pogledu planiranja porodice, kulture i obrazovanja romskih porodica.
- Treba ojačati Romsku žensku mrežu u Republici Srbiji i povezati je sa regionalnim mrežama kako bi se unapređivala prava Romkinja, razmenjivala iskustva i realizovali zajednički projekti.
- Treba podržati formiranje novih ženskih romskih organizacija širom zemlje.
- U postupku edukacije Romkinja naročito treba ukazivati na značaj sticanja i ostvarivanja svojinskog prava i ostalih građanskih prava, što je preduslov za kvalitetniji i sigurniji položaj u društvu.
- U postupku profesionalne orijentacije treba pronalaziti mogućnosti za brzo i efikasno stručno osposobljavanje kako bi se sticanjem praktičnih veština i znanja omogućila veća stopa zaposlenosti.
- Treba otvoriti problem maloletničkih i ugovorenih brakova.
- Na svim nivoima treba uspostavljati mehanizme (zakonske i funkcionalne) za zaštitu žena i dece od trgovine ljudima i eksploatacije.²¹

²¹ Vlada Republike Srbije, *Strategija za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji*, Beograd, 2009, str. 52, dostupno na stranici: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/propisi>.

Vezani nacionalni akcioni planovi (NAP) su takođe usvojeni u isto vreme kada i Strategija, 2009. godine. Pojedinačni nacionalni akcioni planovi za obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, političko učešće, zapošljavanje, informisanje, diskriminaciju, povratak po sporazumima o readmisiji i socijalnu zaštitu u svom tekstu sadrže mere koje se tiču rodni pitanja i Romkinja. Međutim, jedino u slučaju NAP-a za zapošljavanje su te mere predložene u značajnom obimu. U četiri preostale oblasti NAP-a pitanja Romkinja i rodne ravnopravnosti se uopšte ne pominju. Najbitniji NAP za Romkinje jeste akcioni plan za položaj žena, koji razrađuje sledeće ciljeve, mere i aktivnosti da bi se sprovele relevantne preporuke Strategije:²²

POLOŽAJ ŽENA	
Cilj	Mere i aktivnosti
Unapređivanje politike jednakih mogućnosti i prava Romkinja kroz rad UG.	Ojačati Romsku žensku mrežu. Izrada informatora o pravima Romkinja i mogućnostima ostvarenja, sa preporukama CEDAW Komiteta.
Aktivnija uloga Romkinja u procesu demokratizacije.	Učešće Romkinja u javnom i političkom životu.
Povećanje učešća Romkinja u vlasništvu nad nekretninama i znanja o svojinskim pravima.	Podizanje svesti Romkinja o svojinskim pravima.
Brzo i efikasno stručno osposobljavanje Romkinja.	Uvođenje afirmativnih mera pri zapošljavanju od strane NSZ. Stvaranje mogućnosti za samozapošljavanje Romkinja.
Obelodanjivanje (otvaranje) problema maloletnih i ugovorenih brakova u zajednici.	Formiranje savetovališta za mlade pri relevantnim institucijama i nevladinim organizacijama. Edukacija romske populacije o odrednicama običajnog prava i poštovanju zakona.
Uspostavljanje mehanizama za zaštitu žena i dece od trgovine ljudskim bićima i eksploatacije.	Redovno prikupljanje informacija u vezi sa žrtvama trgovine ženama. Obuka i senzibilizacija službi i relevantnih UG o specifičnosti Romkinja žrtava trafikinga. Sprovođenje zakonskih mera za efikasnije delovanje institucija. Medijatorski rad u savetovalištim sa Romkinjama žrtvama. Sistemska pristup problemu “deca ulice.”

²² Vlada Republike Srbije, *Strategija za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji*, Beograd, 2009, dostupno na stranici: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/propisi>.

Zaštita žena od diskriminacije.	Romkinje u porodici i društvu i menjanje stereotipne slike o ulozi Romkinje u porodici i društvu.
Usvajanje politike za zaštitu od nasilja nad ženama.	Efikasna primena zakona i mera zaštite u romskim naseljima. Povećana dostupnost usluga službi zaštite od nasilja nad Romkinjama.
Podržavati obrazovne programe i opismenjavanje Romkinja.	Uvođenje afirmativnih mera za permanentno obrazovanje Romkinja. Ukidanje rodnih i etničkih stereotipa iz nastavnog programa i udžbenika. Smanjenje broja nepismenih žena Romkinja za 50% uvođenjem afirmativnih mera i pozitivne diskriminacije radi sticanja osnovnog obrazovanja.
Edukacija o zdravstvenoj zaštiti.	Povećanje dostupnosti zdravstvenih službi. Obezbeđeni podaci o zdravstvenom stanju Romkinja. Unapređenje i zaštita opšteg i reproduktivnog zdravlja Romkinja.

Mora se napomenuti i da su pomenuti nacionalni akcioni planovi usvojeni za period od tri godine, 2009–2011, te je krajem 2011. godine obavljena revizija svih akcionih planova u koju su bile uključene i predstavnice romskih ženskih organizacija. Nažalost, do dana pisanja ovog izveštaja nijedan akcioni plan, uključujući i novi plan za specifičan položaj žena, još nije bio usvojen, te iz tog razloga ovde neće biti analizirani revidiranih planovi, ali ipak treba naglasiti da u ovom trenutku postoji određeni vakuum za stratešku politiku za romska pitanja u Srbiji.

Ključnu ulogu u koordinaciji sprovođenja Strategije i akcionih planova igra Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu (MLJMPDULS) u čijem rukovodstvu od februara 2011. godine učestvuje i državna sekretarka Slavica Denić, prva Romkinja na položaju tog ranga u Srbiji. U okviru Uprave za ljudska i manjinska prava ovog ministarstva funkcioniše i Grupa za unapređivanje položaja Roma. U okviru Grupe za unapređivanje položaja Roma sistematizovana su tri radna mesta; u trenutku pisanja ovog izveštaja jedno mesto je bilo upražnjeno, a jednu od preostalih funkcija obavljala je službenica romske nacionalnosti. Ministarstvo takođe koordiniše rad romskih koordinatorki i koordinatora na nivou jedinica lokalne samouprave – od 56 zaposlenih 18 su Romkinje (32%).²³ Tokom 2008. pri Vladi Srbije je osnovan i Savet za unapređenje

²³ Stephan Müller, *National Policies towards Romani Women in the Western Balkans: Country Paper*

položaja Roma i sprovođenje Dekade uključivanja Roma.²⁴ Do svoje ostavke u decembru 2011. godine Savetom je predsedavao potpredsednik Vlade RS Božidar Đelić, a od 22 člana Saveta u 2011. godini samo 4 članice (18%) su bile Romkinje.²⁵ Pored toga, Savet je izabran na period od četiri godine,²⁶ te mu tokom 2012. godine i formalno ističe mandat. Nije jasno koji je trenutni status i sastav Saveta.

3. Sprovođenje institucionalnih mera za poboljšanje položaja Romkinja

Praćenje sprovođenja mera za poboljšanje položaja Romkinja na nacionalnom nivou znatno je otežano činjenicom da institucije ne objavljuju redovno rezultate svojih mera za romsku zajednicu, ili u postojećim podacima ne razdvajaju korisnike i korisnice po etničkoj pripadnosti, što je kao izazov prepoznato i od strane relevantnih institucija.²⁷ Pored toga, i kada su javno dostupni podaci o sprovođenju mera usmerenih na romsku zajednicu, ti podaci u ogromnoj većini slučajeva nisu razdvojeni po polu, što praktično onemogućava sagledanje rodne komponente mnogih problema.

Tako, na primer, zvanični izveštaj o merama za inkluziju Roma u periodu od 2009. do juna 2011. iznosi podatke isključivo integrisane po pitanju pola, sa izuzetkom podataka o angažovanju 75 zdravstvenih medijatorki od strane Ministarstva zdravlja. Poglavlje posvećeno podizanju svesti o rodnoj dimenziji ne daje nikakve konkretne informacije o sprovedenim merama – osim pomena novog usvojenog zakonodavstva i javne politike u oblasti ravnopravnosti polova uopšte, dokument govori o aktivnostima romskog ženskog NVO sektora, te o diskriminaciji Romkinja, bez jasnih indikacija o tome šta je od strane nadležnih institucija konkretno urađeno u ovom pravcu.²⁸

on Serbia, Care International NWB, Sarajevo, 2011, str. 44, dostupno na adresi: <http://www.carenwb.org/index.php?sadrzaj=1&task=viewsubcat&skid=52&catid=9>.

²⁴ B92, "Savet za poboljšanje položaja Roma," Beograd, 25.3.2008, dostupno na adresi: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=03&dd=25&nav_category=12&nav_id=290799.

²⁵ Romski ženski centar Bibija i Romani cikna, *Politička participacija Roma sa naglaskom na političku participaciju Romkinja: Srbija*, Beograd, 2011, str. 11, dostupno na adresi: <http://www.carenwb.org/index.php?sadrzaj=1&task=viewsubcat&skid=52&catid=9>.

²⁶ Vlada Republike Srbije, "Information from the Republic of Serbia on sessions 14 and 15 related to the improvements of implementation of Roma-related obligations taken on within the OSCE," 5.10.2011, dostupno na adresi: www.osce.org/odihr/83547, str. 2.

²⁷ Kancelarija potpredsednika Vlade Republike Srbije za evropske integracije, "Pregled aktivnosti preduzetih od strane Srbije u periodu 2009 – jun 2011. godina uzimajući u obzir 10 zajedničkih osnovnih principa EU za inkluziju Roma," Beograd, datum neodređen.

²⁸ Kancelarija potpredsednika Vlade Republike Srbije za evropske integracije, "Pregled aktivnosti preduzetih od strane Srbije u periodu 2009 – jun 2011. godina uzimajući u obzir 10 zajedničkih osnovnih principa EU za inkluziju Roma," Beograd, datum neodređen.

Slično tome, izveštaj Republike Srbije za godišnji sastanak o sprovođenju ljudske dimenzije (Human Dimension Implementation Meeting) Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) u oktobru 2011. od informacija od važnosti za Romkinje iznosi samo podatak da Nacionalni savet romske nacionalne manjine ima 13 članica od ukupno 35 članova (uključujući potpredsednicu saveta i predsednicu odbora za obrazovanje), informaciju o specijalnoj sednici Odbora za ravnopravnost polova 2011. godine u okviru Meseca romskog ženskog aktivizma,²⁹ te informaciju da je jedna članica Saveta za rodnu ravnopravnost Romkinja.³⁰

Najdetaljniji javni dokument objavljen do sada je izveštaj Vlade Republike Srbije o napretku u sprovođenju Dekade Roma za 2010. godinu. I u ovom izveštaju se između ostalog govori o radu romskih ženskih organizacija, ali što se tiče sprovođenja mera državnih institucija nema posebnog osvrta na situaciju žena, a podaci razdvojeni po polu daju se samo za oblasti zapošljavanja i zdravstvene zaštite.³¹ (Ovi podaci biće predstavljeni kasnije u ovom poglavlju.)

Zbog nemogućnosti sveobuhvatnog praćenja sprovođenja institucionalnih mera za poboljšanje situacije Romkinja, u nedostatku javno dostupnih informacija a naročito podataka koji se tiču Romkinja, ovo poglavlje će se fokusirati na neke prakse institucija na nacionalnom i pokrajinskom nivou koje predstavljaju inicijative koje su usmerene na Romkinje ili imaju Romkinje kao jednu od ciljnih grupa, i koje se zasnivaju na nekim od ciljeva koje je postavio NAP za položaj žena Romkinja, uz napomenu da sveobuhvatan pregled svih sprovedenih mera, kao i dublja kvalitativna analiza predstavljenih mera, prevazilaze okvire ovog izveštaja.³² Kategorizacija ovih inicijativa vršena je prema ciljevima NAP-a za položaj žena na koji se konkretna inicijativa odnosi.

²⁹ Kampanja Mesec romskog ženskog aktivizma se sprovodi u periodu od 8. marta do 8. aprila, od strane organizacija i inicijativa Romske ženske mreže. Aktivnosti se u okviru kampanje izvode u preko dvadeset i pet gradova i opština Srbije, sa ciljem povećanja vidljivosti rada romskih aktivistkinja i rezultata romskog ženskog aktivizma, kao i skretanja pažnje javnosti na položaj Romkinja u Srbiji.

³⁰ Vlada Republike Srbije, "Information from the Republic of Serbia on sessions 14 and 15 related to the Improvement of implementation of Roma-related obligations taken on within OSCE," 5.11.2011, dostupno na adresi: www.osce.org/odihr/83547.

³¹ Vlada Republike Srbije, *Progress Report 2010: Government of Serbia*, Beograd, 27.6.2011, dostupno na adresi:

http://www.romadecade.org/about/decade_presidency/20th_international_steering_committee_meeting.

³² Na ovu temu, takode videti: Stephan Müller, *National Policies towards Romani Women in the Western Balkans: Country Paper on Serbia*, Care International NWB, Sarajevo, 2011, dostupno na adresi: <http://www.carenwb.org/index.php?sadrzaj=1&task=viewsubcat&skid=52&catid=9>.

Cilj 9.1. Unapređivanje politike jednakih mogućnosti i prava Romkinja kroz rad romskih udruženja građana

Rad Ministarstva za ljudska prava i Romkinje

Uz finansijsku podršku Švedske agencije za međunarodni razvoj (Swedish International Development Cooperation Agency – SIDA) i tehničku pomoć Misije OEBS-a u Srbiji, MLJMPDULS planira da sprovede trogodišnji program za implementaciju Strategije za Rome.³³ U okviru ovog projekta, a na preporuku MLJPDULS, predviđeno je da se podrži i Romska ženska mreža, a jedna romska predstavnik učestvovaće i u radu upravnog odbora za sprovođenje projekta. Romkinje bi bile podržane i putem mogućnosti prijavljivanja za radne prakse (*internships*) i kratkotrajne konsultantske angažmane u okviru projekta koji će se tematski fokusirati na Romkinje i gde će Romkinje biti pozvane da učestvuju. Cilj ovih angažmana biće da se Romkinjama pruži mogućnost sticanja radnog iskustva koje će im pomoći pri kasnijem zapošljavanju. Pored toga, tokom 2012. godine uz pomoć eksterne ekspertkinje biće sprovedena i rodna analiza celokupnog projekta.³⁴

Cilj 9.2. Aktivna uloga Romkinja u procesu demokratizacije

Narodna skupština Republike Srbije i Romkinje

Odbor za rodnu ravnopravnost Narodne skupštine Republike Srbije već dve godine se uključuje u Mesec romskog ženskog aktivizma koji sprovode organizacije članice Romske ženske mreže. Uz pomoć OEBS-a zajednička specijalna sednica Saveta za ravnopravnost Vlade Republike Srbije i Odbora za ravnopravnost polova Narodne skupštine sa predstavnicama Romske ženske mreže održana je 7. aprila 2011. godine sa temom “Položaj Romkinja u Srbiji danas” i usvojenim bitnim preporukama za institucionalizovanje pitanja Romkinja koje ostaju relevantne i u vreme nastanka ovog izveštaja.³⁵ U okviru Meseca romskog ženskog aktivizma 2012. obnovljena je saradnja na ovom pitanju, te je Trideset sedma sednica skupštinskog Odbora za ravnopravnost polova održana kao okrugli sto sa učešćem predstavnica Romske ženske mreže i drugim gostima, na kojoj se govorilo o ulozi institucija i saradnje sa nevladinim sektorom te sistemskim rešenjima za poboljšanje situacije Romkinja. U okviru sednice dodeljene su i zahvalnice predstavnicima opština i gradova Barajevo, Lazarevac, Leskovac i Pirot

³³ SIDA učestvuje u programu sa fondovima u iznosu od 2,75 miliona evra; projekat se završava tokom 2014. godine. Izvor: “Activities Implemented in Relation to the Improvement of the Status of Roma in the Republic of Serbia,” oktobar 2011, dostupno na adresi: <http://www.europarl.europa.eu/>.

³⁴ Telefonski razgovor, Matthew Newton, OEBS, Beograd, 15.3.2012.

³⁵ Ženski prostor, “Romska ženska mreža u Skupštini Srbije,” Niš, 7.3.2011, dostupno na adresi: <http://www.zenskiprostor.org/vesti/22-romsko-zenska-mreza-u-skupstini-srbije>.

za postignuća u usvajanju lokalnih akcionih planova relevantnih za Romkinje, koji će detaljno biti predstavljeni u sledećem poglavlju.³⁶

Savet za rodnu ravnopravnost i Romkinje

Od novembra 2010. godine Savet za rodnu ravnopravnost Vlade Republike Srbije ima i članicu romske nacionalnosti – to je Slavica Vasić, državna službenica u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu.³⁷ Ipak, neophodno je napomenuti da je članstvo u Savetu rezultat kampanje “Romkinje ravnopravno u Savet za rodnu ravnopravnost” koju su tokom 2010. sprovodili Romski ženski centar Bibija i organizacija Romano Alav iz Kruševca,³⁸ a da u sastavu Saveta, osnovanog 2004. godine do tada nije bilo članova ni članica romske nacionalnosti.

Cilj 9.4. Brzo i efikasno stručno osposobljavanje Romkinja

Sprovođenje mera za zapošljavanje Romkinja

Oblast zapošljavanja je jedna od retkih oblasti u kojoj su dostupni podaci razdvojeni po polu, što je vrlo značajno za praćenje položaja Romkinja. Prikupljanje ovih podataka ciljani je deo postojeće strateške politike: Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011–2020. usvojena u maju 2011. godine, u okviru osnovnih indikatora uspeha u primeni ove strategije u oblasti zapošljavanja Roma propisuje potrebne indikatore razvrstane između ostalog i po polu.³⁹ Romkinje su kao grupa izdvojene i u planovima za sprovođenje ove strategije: Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2011. godinu⁴⁰ i trenutno važeći NAP zapošljavanja za 2012. godinu kao jednu od mera za podsticanje zapošljavanja Roma predviđaju i kreiranje i implementaciju posebnih mera namenjenih Romkinjama (npr. geronto domaćice), gde su kao nosioci aktivnosti predviđeni Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja i Nacionalna služba za zapošljavanje, sa sredstvima obezbeđenim iz budžeta Republike Srbije.⁴¹ Kako je već pomenuto, i

³⁶ Narodna skupština Republike Srbije, “Trideset sedma sednica Odbora za ravnopravnost polova,” Beograd, 4.4.2012, dostupno na adresi: http://www.parlament.gov.rs/Trideset_sedma_sednica_Odbora_za_ravnopravnost_polova_15255.941.html.

³⁷ Kurir, “Nevena Petrušić podnela ostavku,” Beograd, 22.11.2010, dostupno na: <http://www.kurir-info.rs/print/nevena-petrusic-podnela-ostavku-clanak-59700>.

³⁸ Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, “Romkinje ravnopravno u Savet za rodnu ravnopravnost,” u: *Dekada inkluzije Roma: vesti*, Beograd, 23.6.2010, str. 8.

³⁹ Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, *Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020. godine, Službeni glasnik RS* br. 37/2011, str. 48, dostupno na adresi: <http://www.merr.gov.rs/sr/c/vesti/usvojena-nacionalna-strategija-zaposljavanja-za-period-2011-2020.-godine/528>.

⁴⁰ Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, *Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2011. godinu*, str. 35, dostupno na adresi: <http://www.inkluzija.gov.rs/?p=3815>.

⁴¹ Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, *Nacionalni akcioni plan zapošljavanja 2012*, str. 30, dostupno na adresi: <http://www.lokalnirazvoj.rs/nacionalni-akcioni-plan-zapo%C5%A1ljavanja-2012.html>.

NAP za zapošljavanje Roma takođe predviđa veći broj mera i aktivnosti za Romkinje i Rome, kao i razdvojene indikatore za Romkinje i Rome.

Po pitanju konkretnog učinka, javno dostupni podaci ograničeni su na 2010. godinu. Prema izveštaju Vlade Republike Srbije o sprovođenju Dekade Roma u 2010. godini, do 31. oktobra 2010. postignuti su sledeći rezultati u radu Nacionalne službe za zapošljavanje:

- 78 Romkinja je zaposleno kroz davanje subvencija poslodavcima za otvaranje radnih mesta (38% od svih zaposlenih romskog porekla);
- 120 Romkinja je učestvovalo u programima obuke za poslovanje (28% od svih romskih polaznika), od čega je 9 Romkinja (50%) dobilo i subvencije za samozapošljavanje;
- 616 Romkinja je posetilo sajmove za zapošljavanje (46% od svih romskih posetilaca);
- 115 Romkinja je učestvovalo u javnim radovima (24% od svih romskih učesnika javnih radova).⁴²

Očigledno je da postoji nejednakost u učešću Romkinja u sprovođenju mera u oblasti zapošljavanja, a da je jednakost postignuta samo u kategoriji sa vrlo malim brojem učesnika, gde se kao najkritičnija ističe oblast učešća Romkinja u projektima javnih radova. Nešto je bolja situacija sa učešćem Romkinja u programima Fonda za zapošljavanje mladih. U inicijativama Fonda za zapošljavanje mladih koje se sprovode u 50 opština u Srbiji od 2010. godine, romska zajednica je prepoznata kao marginalizovana grupa na čije učešće treba obratiti pažnju, i uvedeni su posebni indikatori i ciljevi za ovu grupu – predviđeno je da 20% korisnika usluga Fonda budu iz romske zajednice.⁴³ Romkinje predstavljaju 46% (186 žena) od svih romskih učesnika u programima Fonda (407 osoba), od čega je najveći broj Romkinja bio uključen u mere obuke (154), mere subvencija za zapošljavanje (28), mere za osobe za invaliditetom (3) i mere za samozapošljavanje (1).⁴⁴ Očigledno je da ove mere dosežu veoma mali broj žena u odnosu na procenjenu veoma visoku nezaposlenost Romkinja u Srbiji, ali prepoznavanje Romkinja kao posebno ranjive grupe i uvođenje indikatora za Romkinje ipak predstavlja pozitivan pomak na koji bi i druge institucije mogle da se ugledaju.

⁴² Vlada Republike Srbije, *Progress Report 2010: Government of Serbia*, Beograd, 27.6.2011, str. 16, dostupno na adresi:

http://www.romadecade.org/about/decade_presidency/20th_international_steering_committee_meeting.

⁴³ E-mail korespondencija, Milena Isaković, ex-UNDP, Beograd, 28.2.2012.

⁴⁴ E-mail korespondencija, Irma Lutovac, UN MDG Achievement Fund, Beograd, 15.3.2012.

Cilj 9.8. Usvajanje politike za zaštitu od nasilja nad ženama

Romkinje kao ciljna grupa pokrajinske Strategije za zaštitu od nasilja u porodici

Skupština Autonomne Pokrajine Vojvodine (APV) je u septembru 2008. godine usvojila Odluku o Strategiji za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u APV za period 2008-2012. Strategiju je izradila radna grupa formirana od strane Pokrajinskog sekretarijata za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova,⁴⁵ u čijem je radu učestvovala i Danica Jovanović, romska aktivistkinja iz Novog Bečeja. Važno je naglasiti da su Romkinje u Strategiji istaknute kao specifična ciljna grupa u više oblasti:

- Jedan od kratkoročnih ciljeva strategije je razvijanje lokalnih strategija i akcionih planova u kojima će Romkinje biti jedna od specifičnih ciljnih grupa;
- Još jedan kratkoročni cilj poziva na senzibilizaciju i edukovanje zaposlenih u institucijama za probleme sa kojima se suočavaju žrtve iz specifičnih društvenih grupa, uključujući i Romkinje;
- Opšte pravne i političke mere u oblasti prikupljanja podataka, analiza i istraživanja pozivaju na uključivanje podataka o specifičnostima ciljnih grupa, uključujući i Romkinje;
- Preventivne socijalno-ekonomske mere predviđaju i mere afirmativne akcije u oblastima obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja za žene, naročito imajući u vidu potrebe žena iz specifičnih grupa, uključujući Romkinje;
- Podrška i zaštitne mere vezane za pristup specijalizovanim uslugama predviđaju i podršku osnivanju, razvoju i finansiranju specijalizovanih usluga za žrtve nasilja (SOS telefoni, prihvatilišta, i sl.) i terapijsko-rehabilitacione programe za žrtve nasilja koji će biti jezički i kulturološki pristupačni svim ženama, uključujući Romkinje.⁴⁶

Sprovođenje Strategije vrši se kroz projekat Sekretarijata "Towards the Comprehensive System to End Violence Against Women in Vojvodina" koji podržava UN Trust Fund to End Violence Against Women, a čije sprovođenje nadgleda UN Women, i u kome su Romkinje takođe prepoznate kao posebna ciljna grupa žena. U okviru projekta su u periodu 2009-2011. organizovani edukacija i sastanci u svim vojvođanskim opštinama na koje su pozivane i romske NVO

⁴⁵ Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, "Usvojena Odluka o Strategiji za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u AP Vojvodini," Novi Sad, 24.9.2008, dostupno na adresi: <http://www.psrzrp.vojvodina.gov.rs/index.php?news=usvojena-odluka-strategiji-za-zastitu-od-nasilja-porodici-drugih-oblika-rodno-zasnovanog-nasilja-ap-vojvodini-65047200&newsarc=622911p4>.

⁴⁶ Skupština APV, *Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u AP Vojvodini*, Novi Sad, 23.9.2008, dostupno na adresi: http://www.region.vojvodina.gov.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=26&Itemid=78&lang=sr&limitstart=1.

aktivne u lokalnu. Kako je uočeno da nisu sve NVO jednako upoznate sa problematikom nasilja nad ženama, 2010. godine je organizovan poseban trening za NVO na kome su učestvovala i brojne romske organizacije iz Vojvodine. Pored toga, za april 2012. predviđeno je održavanje edukacije za organizacije članice Ženske romske mreže Vojvodine, gde će se predstavnice organizacija osnažiti za posredovanje između lokalnih institucija i svojih zajednica u prevenciji i zaštiti Romkinja od rodno zasnovanog nasilja. U okviru projekta je pripremljen i deljen materijal sa informacijama o vrstama nasilja, dinamici nasilja, taktikama za preživljavanje, mogućnostima za zaštitu i izlazak iz nasilja, koji je preveden na jezike nacionalnih manjina u Vojvodini uključujući i romski jezik. Sekretarijat takođe radi i na uspostavljanju jedinstvenog SOS telefona za podršku ženama žrtvama nasilja iz Vojvodine – formirana je Mreža SOS Vojvodina koju čini pet NVO koje održavaju SOS telefone, među kojima je i Udruženje Roma Novi Bečej koje održava SOS liniju na romskom jeziku. Cilj ove aktivnosti je da usluge SOS telefona budu dostupne velikom broju žena u Vojvodini putem jedinstvenog i besplatnog SOS broja, te da ta usluga bude dostupna i velikom broju žena iz ranjivih grupa, uključujući Romkinje. U Pokrajinskom sekretarijatu za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova zaposlena je jedna službenica romske nacionalnosti na poslovima stručne saradnice za realizaciju projekata u oblasti rada i zapošljavanja.⁴⁷

Cilj 9.10. Edukacija o zdravstvenoj zaštiti

Romske zdravstvene medijatorke

Od 2008. godine Ministarstvo zdravlja zapošljava 75 zdravstvenih medijatorki u 59 opština u Srbiji. Projekat je započet uz podršku OEBS-a a nastavljen je uz pomoć državnog programa Pružanja unapređenih usluga na lokalnom nivou (DILS) i Fonda za otvoreno društvo. Sve zdravstvene medijatorke su Romkinje i majke sa završenom osnovnom školom, koje i same žive u romskim naseljima, a čiji je zadatak da budu posrednice između romske zajednice i zdravstvenih ustanova. Pored toga, romske zdravstvene medijatorke doprinose i poboljšanju zdravlja Romkinja – uz pomoć medijatorki 5.387 Romkinja je izabralo ginekologa, 4.924 žene su prošle sistematske preglede, pregledano je 2.297 trudnica i porodilja, i obavljeno 693 mamograma. Zdravstvene medijatorke su takođe aktivne u posredovanju u pitanjima socijalne pomoći, humanitarne pomoći i obrazovanja.⁴⁸

⁴⁷ E-mail korespondencija, Maja Branković Đundić, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Novi Sad, 13.3.2012.

⁴⁸ Vladimir Čakarević, "Health Mediators Project," Prag, 26.6.2011, dostupno na adresi: http://www.romadecade.org/about/decade_presidency/20th_international_steering_committee_meeting.

4. Sprovođenje mera na nivou lokalne samouprave: Lokalni akcioni planovi za unapređenje položaja Romkinja

U ovom poglavlju biće detaljno predstavljen jedan primer iniciranja implementacije strateške politike na nivou jedinica lokalne samouprave. U nastojanjima da se sprovođenje nacionalne politike za ljudska prava Romkinja konkretizuje kroz aktivnosti koje će dovesti do sistemskih rešenja na nivou lokalnih samouprava, nevladina organizacija Ženski prostor iz Niša je u januaru i februaru 2010. godine pokrenula tri paralelna projekta sa ciljem iniciranja izrade i usvajanja lokalnih akcionih planova (LAP) za Romkinje u ukupno 15 gradova i opština u Srbiji: Babušnica, Bela Palanka, Dimitrovgrad, Kragujevac, Kruševac, Novi Bečej, Novi Sad, gradska opština Lazarevac (Beograd), Leskovac, Pančevo, Pirot, Šabac, Vranje, gradska opština Zvezdara (Beograd) i Žitište.⁴⁹ Ovi projekti su podržani od strane fondacije Kvinna till Kvinna, Instituta za održive zajednice (Institute for Sustainable Communities – ISC) i Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID), te Agencije UN za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women – UN Women, bivši UNIFEM) koja je podržala projekat sproveden u saradnji sa Romskim ženskim centrom Bibija iz Beograda. Udruženje Ženski prostor je aktivna članica Romske ženske mreže Srbije, koju je u martu 2012. činilo 25 organizacija. Početku sprovođenja projekta za iniciranje LAP-ova za Romkinje prethodila je prva zajednička kampanja “Mesec romskog ženskog aktivizma” u kojoj su partnerski učestvovalе organizacije i inicijative članice mreže, koje su se kasnije uključile i u sprovođenje projekta iniciranja LAP-ova za Romkinje.

Kriterijumi za odabir opština i gradova od strane aktivistkinja da se ovakvi dokumenti iniciraju su bili da grad ili opština ima lice koja obavlja dužnosti romskog koordinatora/ke ili lice koje predstavlja Rome i Romkinje na nivou lokalne samouprave, kao i postojeći strateški okvir za donošenje Lokalnog akcionog plana za unapređivanje položaja Romkinja ili postojanje nacrtā takvog strateškog okvira. Od krucijalnog značaja je bilo i postojanje aktivne organizacije ili inicijative Romkinja iz Romske ženske mreže.

Projekat iniciranja LAP-ova imao je za strateški cilj jačanje svesti o važnosti sistemskog rešavanja problema žena u romskoj zajednici, putem postizanja specifičnih ciljeva iniciranja pisanja LAP-ova za Romkinje i konkretnih nacrtā tih dokumenata, sa nadom da će proces postići neke rezultate u barem pet opština. Aktivnosti projekta sledile su jasno definisan proces rada:

- Održavanje okruglih stolova “Lokalni akcioni planovi: izazovi i praktična primena” u lokalnim samoupravama gde su u saradnji sa udruženjem Bibija aktivistkinje Ženskog prostora predstavljale iskustva iniciranja LAP-ova za

⁴⁹ Ženski prostor, *Bilten 2011*, Niš, 1.2.2012, dostupno na adresi: <http://www.zenskiprostor.org/vesti/28-bilten-zenskog-prostora>.

Romkinje iz Niša i Barajeva, te delile materijale i uputstva za pisanje LAP-a za Romkinje⁵⁰ –ovaj deo procesa sproveden je 2010. godine;⁵¹

- Radni sastanci i selekcija potencijalnih saradnika iz lokalnih samouprava – sprovedeno 2011. godine;
- Predstavljanje memoranduma o razumevanju između lokalnih samouprava i romskih organizacija o saradnji na iniciranju i pisanju LAP-ova za Romkinje, i njihovo usvajanje;
- Odluka o formiranju radnih grupa za pisanje LAP-a;
- Prikupljanje osnovnih informacija o jedinicama lokalne samouprave putem upitnika za mapiranje stanja, priprema za trening i ispitivanje političke, ekonomske i socijalne atmosfere u projektnim gradovima i opštinama;
- Održavanje treninga – trening “Od inicijative do implementacije” na kome su predstavljeni koraci u pisanju LAP-a i njegovom budžetiranju održan je u Nišu 17. i 18. septembra 2011. u saradnji sa udruženjem Bibija;
- Fokus grupe sa ženama iz lokalnih romskih zajednica i lokalnim grupama donosilaca odluka, da bi LAP bio adekvatno prilagođen lokalnim potrebama – održano je ukupno 27 fokus grupa sa 275 učesnica i učesnika;
- Nacrt LAP-a, javna rasprava i usvajanje.

U različitim sredinama ovaj planirani proces se prirodno razvijao na različite načine sa više ili manje uspeha. U nastavku ovog poglavlja biće detaljnije predstavljene projektne aktivnosti, u prikazu zasnovanom na pisanju medija, dokumentacije Ženskog prostora, i pismene i usmene komunikacije sa predstavnicama nevladinog sektora i jedinica lokalne samouprave koje su bile uključene u ovaj proces. Pre svega, biće predstavljena dva iskustva koja su prethodila početku ovog projekta – uspešno iniciranje LAP-a za žene u Barajevu od strane udruženja Bibija, te primer iniciranja LAP-a za Romkinje u Nišu koji je pokrenuo Ženski prostor u saradnji sa organizacijama iz Niša koje se takođe bave osnaživanjem Romkinja: Udruženje Romkinja Osvit, Humanitarno udruženje Roma i Centar za prava Romkinja.

Gradska opština Barajevo

Slučaj Barajeva je dobar primer uspešne inicijative za usvajanje LAP-a za Romkinje na lokalnom nivou, i biće predstavljen iako nije nastao u okviru projekata na koje se ovaj deo izveštaja fokusira. Barajevo je najsiromašnija opština Grada Beograda, ruralnog karaktera, sa procenjenom lokalnom romskom populacijom od preko 1.200 osoba (iako se samo 201 osoba tako izjasnila na popisu iz 2002. godine), gde veliki broj Romkinja rano napušta školovanje, rano

⁵⁰ Ženski prostor, “Priručnik za unapređenje položaja Romkinja u Srbiji,” Niš, 2010.

⁵¹ Za detaljnije informacije o okruglim stolovima pogledati: Ženski prostor, “Lokalni akcioni planovi za unapređenje položaja Romkinja,” Niš, 18.2.2011, dostupno na adresi: <http://www.zenskiprostor.org/vesti/14-lokalni-akcioni-planovi-za-unapređenje-položaja-romkinja>.

stupa u brak i ekonomski uveliko zavisi od bračnih partnera. Uprkos teškoj ekonomskoj situaciji, ova je opština pokazala interes za romska pitanja – u Barajevu je angažovana romska zdravstvena medijatorka, na mestu zastupnice nacionalnih manjina radi službenica romske nacionalnosti, a pomoćnik predsednice opštine je takođe romskog porekla.

Ideja o pisanju LAP-a za Romkinje u barajevskoj opštini potekla je od Romskog ženskog centra Bibija, organizacije članice Romske ženske mreže. Opština je pokazala zainteresovanost za predlog Bibije, te je u septembru 2007. potpisan memorandum o saradnji između opštine i Bibije i doneta Odluka o pristupanju izradi LAP-a za unapređenje položaja Romkinja. U radu na nacrtu LAP-a učestvovao je širok spektar aktera – lokalna samouprava, gradski Centar za socijalni rad, Nacionalna služba za zapošljavanje, Dom zdravlja, nevladine organizacije (uključujući romske ženske organizacije), Odeljenje unutrašnjih poslova, i drugi. Proces pisanja trajao je tri meseca, i već u decembru 2007. Skupština opštine Barajevo usvojila je LAP za unapređenje položaja Romkinja, prvi dokument te vrste u Srbiji. O održivosti ove inicijative svedoči činjenica da je LAP tokom 2010. revidiran i produžen, te je trenutno aktuelan LAP za period 2010-2015, usvojen u septembru 2010. LAP je, očigledno, postao trajan opštinski dokument.⁵²

Trenutno važeći LAP za Romkinje predlaže aktivnosti vezane za ciljeve u oblastima kvalitetnijeg pristupa obrazovanju za romsku decu (sa naglaskom na devojčice), nastavka školovanja i doškolovavanja za devojke i žene, zapošljavanje, zdravstvenu zaštitu, socijalnu zaštitu i stanovanje.⁵³ Svake godine za sprovođenje LAP-a opština Barajevo izdvaja određenu sumu koja se procenjuje na prosečno 250.000 dinara godišnje,⁵⁴ a pored toga se realizuje i niz projekata iz donatorskih sredstava – projekte u Barajevu su, na primer, podržali OEBS i UNDP, a mnogi od projekata sprovedeni su u saradnji sa Romskim ženskim centrom Bibija.

Po rečima zastupnice nacionalnih manjina, vidljive su promene u situaciji Romkinja u Barajevu nakon usvajanja i primene LAP-a – u opštini se, između ostalog, povećao i broj mladih Romkinja koje upisuju srednju školu, broj žena koje pohađaju škole za obrazovanje odraslih, te broj prijava nasilja u porodici, što se tumači kao osnaženje žena koje se sada obraćaju institucijama umesto da kriju da su žrtve nasilja. Za praćenje sprovođenja LAP-a zadužena je interesorna grupa oformljena na nivou opštine, koju čine po jedan predstavnik iz obrazovnih ustanova, ustanova za zapošljavanje, zdravstva, Ministarstva unutrašnjih poslova, barajevskog odeljenja Gradskog centra za socijalni rad, i predstavnica nevladinih

⁵² E-mail korespondencija, Slavica Petrović, Gradska opština Barajevo, 15.3.2012.

⁵³ Gradska opština Barajevo, *Lokalni akcioni plan za unapređenje položaja žena romske nacionalnosti u Barajevu 2010-2015. godina*, Barajevo, septembar 2010.

⁵⁴ U vreme pisanja ovog izveštaja to je iznosilo oko 2.270 evra.

organizacija.⁵⁵ Pozitivno iskustvo barajevske opštine ukazuje na to da se problemi romskih žena mogu i moraju rešavati institucionalno.

Grad Niš

Poučen pozitivnim primerom Barajeva, Ženski prostor je 2009. godine pokrenuo inicijativu pisanja LAP-a za unapređenje položaja Romkinja u gradu Nišu. Nakon što je u oktobru 2009. održan okrugli sto sa relevantnim predstavnicima lokalne samouprave, Ženski prostor je pristupio pisanju nacrtu LAP-a na participativan način koji je uvažavao potrebe žena iz lokalne zajednice. Nažalost, odgovor predstavnika/ca grada nije bio zadovoljavajući, pre svega zato što grad nije pokazivao indikacije spremnosti da se preuzme finansijsko učešće u sprovođenju LAP-a, čime bi se podrška grada LAP-u praktično svela na deklarativnu. Nedostatak volje grada da preuzme odgovornost za sprovođenje LAP-a i obezbedi neophodna finansijska sredstva, potvrđena u nekoliko navrata na sastancima i javnim skupovima, značila je da bi nevladine organizacije morale neophodna finansijska sredstva obezbeđivati iz projekata, što bi ozbiljno ugrozilo održivost inicijative. Uporedo sa tim, javile su se bojazni da bi ceo proces mogao biti zloupotrebljen u dnevopolitičke svrhe i da bi moglo doći do preuzimanja (nerealnih) zasluga od strane lokalnih političara. Suočene sa ovim izazovima, aktivistkinje su odlučile da zamrzu proces usvajanja LAP-a, ali ne i da odustanu od njega. Grad Niš tako do daljnjeg ostaje bez lokalnog strateškog dokumenta za rešavanje problema Romkinja, ali ostaje nada da će u budućnosti doći do povoljnije situacije za dalje sprovođenje ove inicijative.

Opština Pirot

U Opštini Pirot postignuti su prvi konkretni uspešni rezultati u okviru projekta – projektne aktivnosti su dovele do usvajanja do tada nepostojećih okvirnih strateških dokumenata za rodnu ravnopravnost na nivou opštine koji se bave i pitanjima položaja Romkinja. Pirot spada u red srednje razvijenih opština, u kojoj prema zvaničnoj statistici živi 1.920 Roma, dok se procene aktivistkinja kreću u domenu od 3.000 do 4.000, s obzirom na to da je preko 1.400 punoletnih osoba upisano na poseban birački spisak za romsku nacionalnu manjinu. Mehanizmi za rodnu ravnopravnost postoje od 2004. godine, kada je oformljena opštinska Komisija za rodnu ravnopravnost i jednake mogućnosti, a sa početkom Dekade Roma 2005. godine usvojeni su Lokalni planovi akcije za Rome i osobe sa invaliditetom, uz podršku Centra za liberalno-demokratske studije iz Beograda i Kanadske agencije za međunarodni razvoj (Canadian International Development Agency – CIDA).⁵⁶ Deo plana koji se odnosi na romsku populaciju nema izražen rodni aspekt – posebna

⁵⁵ Gradska opština Barajevo, *Lokalni akcioni plan za unapređenje položaja žena romske nacionalnosti u Barajevo 2010-2015. godina*, Barajevo, septembar 2010, str. 20.

⁵⁶ E-mail korespondencija, Ljiljana Petković, Komisija za rodnu ravnopravnost i jednake mogućnosti, Pirot, 15.3.2012.

ugroženost Romkinja se samo pominje u opisu glavnih problema romske zajednice na lokalnu, a pitanja vezana za Romkinje pominju vrlo šturo još samo u ciljevima i indikatorima u oblasti zdravstva, te indikatorima u oblasti socijalne zaštite.⁵⁷ Pored toga, ovaj plan je inicijalno pisan za period od pet godina, u periodu 2005-2010, koji je već istekao, mada se i dalje očekuje njegovo revidiranje.

U Pirotu je na snazi i lokalna Strategija za unapređenje inkluzivnog obrazovanja romske i druge dece za period 2007-2012; iako sadrži statističke podatke o obrazovanju razdvojene po polu, ovaj dokument nije rodno senzitivan.⁵⁸ Primena strategije je ipak dala neke rezultate, naročito u oblasti obrazovanja, što je po mišljenju romskih aktivistkinja u Pirotu bitno zbog velikog broja mladih žena koje se rano udaju i tako ostaju bez formalnog obrazovanja. Pored toga, opština Pirot je jedna od prvih u kojima je izrađen izveštaj o socijalnom uključivanju, i zahvaljujući angažmanu članice Tima za socijalno uključivanje, romske aktivistkinje iz Udruženja građana Ternipe, izveštaj sadrži bitne podatke o romskoj zajednici u Pirotu.⁵⁹ Ipak, u opštini trenutno niko nije zadužen za koordinaciju romskih pitanja, mada je ranije kroz sprovođenje jednog projekta bio zaposlen romski koordinator.

Projektna aktivnost na iniciranju LAP-a za Romkinje pokrenute su u februaru 2011. godine sa zajedničkim okruglim stolom koji je okupio aktivistkinje i predstavnike/ce institucija na nivou Pirotskog okruga. Ideju o LAP-u za Romkinje podržale su opštinska uprava i lokalna Komisija za rodnu ravnopravnost, pa je u aprilu iste godine potpisan i memorandum o saradnji na unapređivanju položaja Romkinja između Opštine Pirot, Komisije za rodnu ravnopravnost i Inicijative Romkinja u Pirotu, u kome se eksplicitno pominje zajednička težnja za izradu plana akcije za unapređenje položaja Romkinja u opštini Pirot.⁶⁰ Inicijativa Romkinja Pirot, koju je predstavljalo Udruženje građana Ternipe, je organizacija članica Romske ženske mreže. Istovremeno je usvojen i Akcioni plan Komisije za rodnu ravnopravnost za 2011-2013, koji predstavlja opštu osnovu za dalje aktivnosti.⁶¹ Međutim, u nedostatku opštinske strategije koja bi davala širi okvir politike rodne ravnopravnosti odlučeno je da ipak to bude prvi korak. Osnovane su

⁵⁷ Opština Pirot, *Lokalni planovi akcije za Rome i osobe sa invaliditetom u Opštini Pirot*, Pirot, 2005, dostupno na adresi: <http://www.piot.rs/index.php/sr/lokalna-samouprava/stratega-dokumenta/309-lokalni-plan-akcije-za-rome-i-osobe-sa-invaliditetom>.

⁵⁸ Opština Pirot, *Strategija za unapređenje inkluzivnog obrazovanja romske i druge marginalizovane dece u opštini Pirot*, Pirot, 2007, dostupno na adresi: <http://www.piot.rs/index.php/sr/lokalna-samouprava/stratega-dokumenta/310-strategija-za-unapreenje-inkluzivnog-obrazovanja>.

⁵⁹ Secons, *Socijalno uključivanje i socijalna zaštita u Opštini Pirot – Izveštaj za 2010. godinu*, Beograd, dostupno na adresi: <http://www.secons.net/publication.php>.

⁶⁰ Opština Pirot, "Memorandum o saradnji na unapređivanju položaja Romkinja između opštine Pirot Komisije za rodnu ravnopravnost i Inicijative Romkinja u Pirotu, koju predstavlja organizacija Ternipe, 12.4.2011.

⁶¹ Opština Pirot, *Akcioni plan rada Komisije za rodnu ravnopravnost i jednake mogućnosti za period 2011-2013*, Pirot, 12.4.2011.

radne grupe za pisanje strategije za rodnu ravnopravnost, u koje su bile uključene dve romske predstavnice – jedna predstavnik nevladinog sektora iz lokalne romske organizacije Ternipe i jedna odbornica romske nacionalnosti.⁶² Paralelno sa tim procesom, u okviru projektnih aktivnosti, 5.11.2011. održana je i fokus grupa sa ženama iz lokalne romske zajednice, u kome su učesnice govorile o konkretnim potrebama koje treba uzeti u obzir pri kreiranju lokalnih strateških mera. Kao rezultat toga, Odluka o ravnopravnosti polova i Strategija za poboljšanje položaja žena na području Opštine Pirot i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period 2012-2017. godine usvojene su 28. decembra 2011.⁶³

Rezultati učešća romskih aktivistkinja u procesu pisanja su očigledni: jedan od opštih ciljeva strategije tiče se poboljšanja položaja Romkinja. Za postizanje cilja obezbeđivanja ravnopravnog učešća i uključivanja Romkinja u ukupan društveni život predviđeno je formiranje jedinstvene detaljne baze podataka o Romkinjama. Da bi se sprečilo da romske devojčice napuštaju školovanje predlaže se organizovanje edukacije Romkinja o značaju obrazovanja i senzibilizacija javnosti o predrasudama o Romkinjama kroz prikazivanje stvarnog položaja Romkinja. U oblasti zapošljavanja, predlaže se aktivnost angažovanja Romkinja kroz radne klubove.⁶⁴

Situacija Romkinja kao višestruko diskriminisane grupe pominje se i u polaznim osnovama Strategije, a više aktivnosti po zadatim ciljevima uključuju i aktivnosti koje podrazumevaju žensku romsku populaciju. Na primer, jedna od predviđenih aktivnosti za ostvarivanje cilja stvaranja preduslova za učešće žena iz dvostruko i višestruko diskriminisanih grupa u javnom i političkom životu podrazumeva održavanje zajedničkih skupova na kojima bi udruženja Romkinja, ostale NVO i opštinska uprava mogli da razmenuju iskustva i podstiču Romkinje na učešće u rešavanju problema lokalne zajednice.⁶⁵ Pored toga, u nastojanjima da se osnaže kapaciteti putem podizanja svesti i znanja o rodnoj ravnopravnosti u političkom i javnom životu, Strategija ističe važnost prikupljanja statističkih podataka o položaju Romkinja te praćenje sprovođenja Dekade Roma.⁶⁶ U radu na poboljšanju ekonomskog položaja žena cilj stvaranja sistemskih preduslova za politiku jednakih mogućnosti u ekonomiji uključuje i aktivnost organizovanja obuke za nezaposlene za kategorije koje specifično uključuju i Romkinje.⁶⁷ U razmatranju fenomena nasilja

⁶² Telefonski razgovor, Radmila Nešić, Udruženje građana Ternipe, Pirot, 15.3.2012.

⁶³ Opština Pirot, *Strategija za poboljšanje položaja žena na području opštine Pirot i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period 2012-2017 godine*, Pirot, 28.12.2011.

⁶⁴ Opština Pirot, *Strategija za poboljšanje položaja žena na području opštine Pirot i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period 2012-2017 godine*, Pirot, 28.12.2011, str. 21-23.

⁶⁵ Opština Pirot, *Strategija za poboljšanje položaja žena na području opštine Pirot i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period 2012-2017 godine*, Pirot, 28.12.2011, str. 5-7.

⁶⁶ Opština Pirot, *Strategija za poboljšanje položaja žena na području opštine Pirot i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period 2012-2017 godine*, Pirot, 28.12.2011, str. 7-8.

⁶⁷ Opština Pirot, *Strategija za poboljšanje položaja žena na području opštine Pirot i unapređivanje*

nad ženama u partnerskim odnosima iznose se statistički podaci za Romkinje prema kojima su Romkinje najugroženija grupa na lokalnu; i pored toga, međutim, predviđene aktivnosti su uopštene i iste za sve grupe.⁶⁸

S obzirom na to da je prošlo tek nekoliko meseci od usvajanja, rano je govoriti o sprovođenju Strategije, mada je sam čin usvajanja Strategije, kao i njena relevantnost za Romkinje u opštini Pirot veliki uspeh sam po sebi. Ostaje ipak bojazan iznesena i u samoj Strategiji, a to su brojni nedostaci budžeta opštine Pirot, uključujući ekonomski okvir bez rodne osvešćenosti, nedostatak transparentnosti i neparticipaciju javnosti.⁶⁹ Strategija takođe predviđa i pisanje akcionog plana koji će definisati konkretne mere i način praćenja rezultata, i koji tek treba da bude napisan.⁷⁰

Kao korak dalje UG Ternipe se odlučilo za iniciranje novog LAP-a koji će se vrlo specifično baviti ekonomskim osnaživanjem Romkinja, a sredstva za pripremni rad i pisanje LAP-a su obezbeđena na konkursu Uprave za rodnu ravnopravnost. Pripremni terenski istraživački rad obavilo je 20 saradnica Romkinja koje su intervjuisale uzorak od 200 Romkinja sa posebnog biračkog spiska, a dobijeni podaci su obrađivani u momentu pisanja ovog izveštaja. Na osnovu dobijenih podataka formiraće se radne grupe koje će lobirati za usvajanje LAP-a za ekonomsko osnaživanje žena za period od tri godine. Komisija za rodnu ravnopravnost je dala podršku projektu, a Opština Pirot je podržala projekat ustupanjem prostora i tehničke opreme za obuku anketarki. Očekuje se da će prvi nacrt LAP-a biti gotov do kraja aprila 2012, a aktivistkinje se nadaju da će novi LAP biti i usvojen do juna.

Uopšte gledano, aktivistkinje saradnju sa opštinskim telima u Pirotu ocenjuju kao izuzetnu, sa čime se slažu i predstavnice opštinskog veća. Za deo uspeha zaslužna je i činjenica da su uspele da animiraju opštinske institucije koje su po službenoj dužnosti zadužene za ljudska prava.⁷¹ Ipak, ne može se poreći da kvalitet saradnje uveliko zavisi i od odnosa i saradnje lokalnog nevladinog sektora sa političkom partijom na vlasti u datom momentu. Problemi u realizaciji ovih planova mogu se nažalost očekivati i zbog predizbornog perioda, s obzirom na to da su u Srbiji za 6.maj

rodne ravnopravnosti za period 2012-2017 godine, Pirot, 28.12.2011, str. 11.

⁶⁸ Prema rezultatima istraživanja sprovedenog 2007. godine od strane Tima za pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici opštine Pirot, 50% ispitanih Romkinja je trpelo psihičko nasilje, 43% fizičko, a 28% seksualno nasilje, u poređenju sa podacima za sve ispitane grupe gde je 29.9% žena bilo žrtva psihičkog nasilja, 23.7% fizičkog, i 14% seksualnog nasilja. Opština Pirot, *Strategija za poboljšanje položaja žena na području opštine Pirot i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period 2012-2017 godine*, Pirot, 28.12.2011, str. 19.

⁶⁹ Opština Pirot, *Strategija za poboljšanje položaja žena na području opštine Pirot i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period 2012-2017 godine*, Pirot, 28.12.2011, str. 16.

⁷⁰ Opština Pirot, *Strategija za poboljšanje položaja žena na području opštine Pirot i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period 2012-2017 godine*, Pirot, 28.12.2011, str. 24.

⁷¹ Izlaganje Ljiljane Petković na Trideset sedmoj sednici Odbora za ravnopravnost polova, Beograd, 4.4.2012.

2012. bili zakazani izbori na lokalnom, pokrajinskom i državnom nivou, i da je vrlo moguće da će mnoge aktivnosti biti privremeno zamrznute.

Gradska opština Lazarevac

U lazarevačkoj opštini grada Beograda projektne aktivnosti su doprinele usvajanju Lokalnog akcionog plana za nacionalne manjine koji sadrži odeljak koji se bavi situacijom Romkinja. Romi su najbrojnija nacionalna manjina u opštini Lazarevac, a u opštini od 2010. funkcioniše Savet za međunacionalne odnose, čija je predsednica romska aktivistkinja Slobodanka Vasić, koja rukovodi organizacijom Ženski romski centar iz Velikih Crljena, i koja je bila jedna od ključnih osoba za iniciranje LAP-a za unapređivanje položaja Romkinja.⁷² Ženski romski centar se u lokalu već dokazao svojim radom, i od 2002. godine redovno dobija podršku iz opštinskog budžeta.

Projektne aktivnosti u ovoj opštini sledile su predviđeni proces rada – nakon okruglog stola održanog u novembru 2010, pola godine kasnije, sredinom maja 2011. je doneta odluka o kreiranju LAP-a za poboljšanje položaja Romkinja, a dve nedelje kasnije, 24. maja 2011. godine, je Gradska opština potpisala memorandum o saradnji sa Ženskim romskim centrom Veliki Crljeni, organizacijom članicom Romske ženske mreže, kojim se dogovara saradnja na budućem LAP-u za Romkinje.⁷³ Aktivnosti su nastavljene radnim sastankom u junu 2011. na kome je obavljeno mapiranje saradnika, a zatim su predstavnici lokalne samouprave i NVO prisustvovali treningu u Nišu u organizaciji Ženskog prostora, gde im je pružena obuka u pisanju LAP-a. Aktivistkinje su se obratile mesnim zajednicama u kojima žive Romi i dobile podršku svih. Sledeći mišljenje Saveta za međunacionalne odnose, odlučeno je da se prvo usvoji LAP za nacionalne manjine, koji do tada nije postojao, a da jedan njegov deo bude fokusiran na situaciju Romkinja. Formirane su radne grupe za pisanje LAP-a u kojima su aktivno učestvovala i dve predstavnice romske zajednice, a u novembru 2011. su održane i fokus grupe da bi se čule potrebe i romskih žena u opštini.

LAP za unapređenje položaja nacionalnih manjina 2012-2016. Gradske opštine Lazarevac usvojen je u januaru 2012. godine.⁷⁴ Pored toga što se u razradi nekoliko oblasti sporadično pominju problemi sa kojima se susreću Romkinje, kao što je već pomenuto, LAP sadrži i deo o položaju Romkinja, a predviđaju se sledeće aktivnosti:

⁷² Beta, "Gradska opština Lazarevac: Obeležen Svetski dan Roma," 9.4.2011, dostupno na adresi: <http://www.naslovi.net/2011-04-09/betaoms/gradska-opstina-lazarevac-obeleden-svetski-dan-roma/2461895>.

⁷³ Gradska opština Lazarevac, "Memorandum o saradnji na unapređivanju položaja Romkinja između gradske opštine Lazarevac i udruženja građana "Ženskog romskog centra Veliki Crljeni," Lazarevac, 24.5.2011.

⁷⁴ Rudarski basen Kolubara, "Skupština GO Lazarevac usvojila budžet za 2012. godinu," 31.1.2012, dostupno na adresi: <http://www.rbkolubara.rs/list-kolubara/?cat=10>.

- U oblasti unapređenja obrazovanja Romkinja: analiza stanja i potreba u oblasti obrazovanja romske dece u Opštini Lazarevac, omogućavanje kontinuiteta u osnovnoškolskom obrazovanju za romske devojčice, i sprovođenje afirmativne akcije za upis devojčica iz romske zajednice u srednje, više i visoko obrazovanje.

- U oblasti unapređenja zapošljavanja Romkinja: povećanje zapošljivosti Romkinja.

- U oblasti poboljšanja zdravstvene zaštite Romkinja: stvaranje baze podataka o zdravstvenom stanju i potrebama Romkinja, poboljšanje zdravstvene zaštite za Romkinje kroz projekte podrške za obezbeđivanje higijenskih sredstava, omogućavanje pristupa sekundarnoj i tercijarnoj zdravstvenoj zaštiti, povećana briga o reproduktivnom zdravlju mladih, i povećana briga o reproduktivnom zdravlju Romkinja sa edukativnim radom.

- U oblasti unapređenja socijalne zaštite Romkinja: sprečavanje nasilja u porodici, i podizanje socijalnih kompetencija preventivnih programa protiv nasilja u porodici, trgovine ženama i prosjačenja.

Za sprovođenje LAP-a je Savetu za međunacionalne odnose odobreno dva miliona dinara,⁷⁵ sa indikacijama da bi se posle rebalansa opštinskog budžeta u septembru 2012. mogla odobriti i dodatna sredstva.⁷⁶ Već je u toku pravljenje socijalne karte romske zajednice u opštini, sa rodnim indikatorima, koju sprovode romske aktivistkinje i aktivisti, a završetak rada je planiran za 20. april 2012. Nakon ove aktivnosti, uslediće upis romske dece u predškolske ustanove i osnovnu školu. Savet za međunacionalne odnose planira i buduće aktivnosti po pitanju ekonomskog osnaživanja Romkinja. Po akcionom planu, za monitoring sprovođenja LAP-a zadužen je romski koordinator, čije angažovanje je takođe predviđeno akcionim planom.⁷⁷ Zbog majskih izbora, očekuje se da će do eventualnog zapošljavanja koordinatora doći tek nakon septembra. Predsednica Saveta smatra da je lazarevački LAP bez sumnje održiv, jer je akcioni plan jednoglasno usvojen, sa jasnom indikacijom da su sve političke opcije shvatile LAP kao stvar od opšteg interesa.⁷⁸ Po rečima Slobodanke Vasić, iniciranje i usvajanje LAP-a za nacionalne manjine u Lazarevcu bilo je jako težak i naporan posao, ali i jako bitan jer sada postoji ovaj značajan opštinski strateški dokument, čije će sprovođenje uspeti samo ako postoji saradnja sa svim lokalnim institucijama.⁷⁹

⁷⁵ U vreme pisanja ovog izveštaja, 18.180 EUR.

⁷⁶ Planirani godišnji budžet za sprovođenje LAP-a je devet miliona dinara, a u Savetu za međunacionalne odnose se nadaju da će u ovoj prvoj godini sprovođenja uspeti da obezbede barem polovinu tih sredstava.

⁷⁷ Gradska opština Lazarevac, *Lokalni akcioni plan za unapređenje položaja nacionalnih manjina u gradskoj opštini Lazarevac za period od 2012. do 2016. godine*, Lazarevac, decembar 2011.

⁷⁸ E-mail komunikacija, Slobodanka Vasić, Veliki Crljeni, 2.4.2012.

⁷⁹ Izlaganje Slobodanke Vasić na Trideset sedmoj sednici Odbora za ravnopravnost polova, Beograd, 4.4.2012.

Grad Leskovac

Slično kao i u primeru Lazarevca, projektne aktivnosti su u Leskovcu doprinele usvajanju lokalnog akcionog plana za položaj Roma sa posebnim delom koji se bavi položajem Romkinja. Grad Leskovac je primer sredine sa značajnom romskom populacijom – dok rezultati popisa iz 2002. godine ukazuju na skoro 7.000 osoba romske nacionalnosti, odnosno 4.47% ukupnog stanovništva, romske organizacije veruju da je realno demografsko učešće romske zajednice oko 10%. U Leskovcu zato od 2009. godine postoji Savet za međunacionalne odnose čiji je predsednik predstavnik romske zajednice,⁸⁰ a jedan član Gradskog veća grada Leskovca zadužen za međunacionalne odnose je takođe romske nacionalnosti. I pored toga, nedostajala je strateška politika za romska pitanja, a tokom 2011. godine su nastojanja da se ovaj nedostatak nadomesti urodila plodom, kroz pisanje LAP-a za unapređenje položaja Roma. Projektne aktivnosti za iniciranje LAP-a za Romkinje činile su deo ovog procesa, okrugli sto sa predstavnicima institucija održan je u oktobru 2010. u Leskovcu, a fokus grupa sa Romkinjama iz leskovačkih naselja i fokus grupa sa donositeljima odluka i predstavnicama i predstavnicima romskog civilnog sektora, održane su u novembru 2011. Radna grupa oformljena za pisanje LAP-a okupila je više predstavnica i predstavnika romskih organizacija, uključujući i lokalnu predstavnicu Romske ženske mreže.

Leskovački LAP za Rome usvojen je u januaru 2012. godine i zahvaljujući aktivnom učešću romskih aktivistkinja tekst plana je veoma relevantan za Romkinje. Pored toga, što opis stanja u opštini uključuje brojne pokazatelje situacije Romkinja, i mere predviđene za ostvarivanje ciljeva u većini tematskih oblasti uključuju aktivnosti za poboljšanje situacije Romkinja. Specifični deo akcionog plana koji se posebno bavi položajem romskih žena postavlja za strateški cilj unapređenje položaja Romkinja u društvenom i javnom životu, a u opširnom pratećem akcionom planu predlažu se i sledeći specifični ciljevi:

- Unapređenje politike jednakih mogućnosti i prava Romkinja kroz rad romskih udruženja;
- Uključivanje Romkinja u javni i politički život;
- Unapređenje ekonomskog položaja Romkinja;
- Ukidanje prakse maloletnih i ugovorenih brakova;
- Uspostavljanje mehanizama za zaštitu žena i dece od trgovine ljudskim bićima;
- Zaštita žena od diskriminacije;

⁸⁰ Danas, "U Leskovcu formiran Savet za međunacionalne odnose," Beograd, 1.6.2009, dostupno na adresi:
http://www.danas.rs/vesti/srbija/hronika/u_leskovcu_formiran_savet_za_medjunacionalne_odnose.73.html?news_id=162712.

- Prevencija i suzbijanje nasilja nad Romkinjama u porodici i partnerskim odnosima, i unapređenje zaštite žrtava;
- Unapređenje obrazovanja Romkinja;
- Unapređenje zaštite opšteg i reproduktivnog zdravlja Romkinja i obezbeđivanje dostupnosti kvalitetne zdravstvene zaštite za Romkinje.⁸¹

Za svaki cilj predviđene su neophodne aktivnosti i indikatori uspeha, kao i nosioci aktivnosti. Predviđeno je da monitoring sprovođenja vrše nevladine organizacije i (vrlo ambiciozno) institucija Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, mada nije precizirano kako monitoring treba da se vrši.⁸² Treba primetiti i da u delu akcionog plana koji se bavi smanjenjem diskriminacije Roma u gradu aktivnosti uključuju ne samo praćenje sprovođenja Zakona o zabrani diskriminacije već i Zakona o ravnopravnosti polova.⁸³ Vremenski okvir predviđenih aktivnosti i budžet nisu definisani, što ostavlja prostora za bojazni o stvarnoj primeni ovih mera. Ipak, sama činjenica da je Leskovac dobio strateški dokument za lokalnu romsku zajednicu uz značajno učešće Romkinja i sa merama koje se bave situacijom Romkinja mora se smatrati za veliki uspeh.

Grad Pančevo

Pančevo je jedna od četiri lokalne samouprave u kojima zahvaljujući projektnim aktivnostima trenutno postoji nacrt LAP-a za poboljšanje položaja Romkinja. Proces pisanja LAP-a za Romkinje u Pančevu tekao je veoma brzo – od iniciranja ideje do nacrta akcionog plana proteklo je manje od godinu dana. U pančevačkoj opštini su već postojale dobre osnove za rad na pitanjima žena iz romske zajednice: još od 2006. godine funkcioniše Savet za rodnu ravnopravnost,⁸⁴ u aprilu 2011. je usvojena i Odluka o ravnopravnosti polova,⁸⁵ a opštinska Strategija za društvenu integraciju Roma usvojena je 2008. godine.⁸⁶ Pančevačka romska strategija, međutim, nema jasnu rodnu dimenziju – iako se situacija Romkinja pominje na nekoliko mesta u tekstu, vezani akcioni plan ne sadrži mere koje

⁸¹ Grad Leskovac, *Lokalni akcioni planovi za napređenje položaja Roma 2012–2015 godine*, Leskovac, 26.1.2012, str. 9-10.

⁸² Grad Leskovac, *Lokalni akcioni planovi za napređenje položaja Roma 2012–2015 godine*, Leskovac, 26.1.2012, str. 102-115.

⁸³ Grad Leskovac, *Lokalni akcioni planovi za napređenje položaja Roma 2012–2015 godine*, Leskovac, 26.1.2012, str. 121.

⁸⁴ Blic, "Žene uspešno vode gradove," Beograd, 4.11.2011.

⁸⁵ Demokratska stranka Gradski odbor Pančevo, "Odluka o ravnopravnosti polova," dostupno na adresi:

http://www.pancevo.ds.org.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=128&Itemid=28.

⁸⁶ Grad Pančevo, *Strategija za društvenu integraciju Roma, Grad Pančevo, 2009-2012*, Pančevo, 2008, dostupno na adresi:

http://www.pancevo.rs/STRATEGIJA_ZA_DRUSTVENU_INTEGRACIJU_ROMA_GRAD_PANCEVO_2009_2012.-80-1-239.

izdvajaju Romkinje i njihova prava, te je i dalje postojala potreba za strateškim dokumentom koji bi se bavio isključivo pravima Romkinja.

Ovaj vakuum je prepoznat od strane građanskog sektora, te je Pančevo odabrano kao jedan od gradova u kome se iniciralo pisanje LAP-a za Romkinje. Bitan element aktivnosti na ovom projektu predstavlja okrugli sto na ovu temu održan u junu 2011. na kome su učestvovali i predstavnice opštinskih vlasti.⁸⁷ Inicijativa je dobila podršku gradonačelnice i Saveta za rodnu ravnopravnost, a ubrzo zatim usvojena je i odluka o pisanju LAP-a. U novembru 2011. održana je i dodatna fokus grupa sa Romkinjama iz naselja u mestu Jabuka u opštini Pančevo, u kojoj su učesnice izrazile potrebu za takvim strateškim dokumentom, i zainteresovanost da budu uključene u proces. Pored toga, u daljem nastavku projektnih aktivnosti formirana je radna grupa za pisanje nacarta, u kojoj su učestvovali i romske predstavnice nevladinog sektora, a pisanje LAP-a je u momentu pisanja ovog izveštaja bilo u toku već nekoliko meseci.⁸⁸ Kraj procesa se planira za kraj proleća – očekuje se da će nacrt LAP-a nakon toga razmatrati na skupštinskom zasjedanju.⁸⁹

Iz ovog dobrog primera vidi se bitnost postojanja strateškog i institucionalnog okvira koji se nadograđuje kroz iniciranje akcionog plana za Romkinje. Veliku ulogu u brzom pozitivnom razvoju ovog procesa imala je i podrška predsednice Saveta za rodnu ravnopravnost, koja je i odbornica u pančevačkoj skupštini, te podrška pančevačke gradonačelnice. Aktivistkinje Udruženja Roma Novi Bečej, člana Romske ženske mreže, koje su bile uključene u proces, smatraju pokretanje pisanja LAP-a za veliki uspeh sam po sebi, a u slučaju da LAP bude usvojen planiraju da aktivno prate njegovo sprovođenje. Još jedna naučena lekcija iz pančevačkog iskustva po njima je da je upornost u ovakvoj vrsti inicijativa veoma važna.⁹⁰

Grad Novi Sad

Grad Novi Sad je jedna od četiri opštine u kojima trenutno postoji nacrt LAP-a za poboljšanje položaja Romkinja. Populacija Novog Sada uključuje i do 10.000 osoba romske nacionalnosti po procenama nevladinog sektora, od kojih su mnogi interno raseljena lica sa Kosova. Uprkos tome, Grad Novi Sad zapošljava samo jednu osobu na koordinaciji romskih pitanja, i nema jasno definisanu stratešku politiku za romsku zajednicu, iako su nevladine organizacije u nekoliko

⁸⁷ TV Pančevo, "Unapređenje položaja Romkinja u Pančevu," Pančevo, 28.6.2011, dostupno na adresi: <http://rtvpancevo.rs/Vesti/Lokal/unapreenje-poloaja-romkinja-u-panevu.html>.

⁸⁸ Tekst nacarta LAP-a nije bio dostupan autorki.

⁸⁹ TV Pančevo, "Mesec romskog ženskog aktivizma," Pančevo, 16.3.2012, dostupno na adresi: <http://www.rtvpancevo.rs/Vesti/Lokal/mesec-romsko-enskog-aktivizma.html>.

⁹⁰ E-mail korespondencija, Danica Jovanović, Udruženje Roma Novi Bečej, 17.3.2012.

navrata poslednjih godina inicirale stvaranje relevantnih dokumenata.⁹¹ Ovim pokušajima su se pridružile i RŽC Bibija i Ženski prostor, i održale odvojene radne sastanke za predstavnicima Grada i pokrajine sa ciljem da se postigne dogovor i pokrenu konkretne aktivnosti za pisanje LAP-a za Romkinje na području Novog Sada. Iako je tadašnji zamenik gradonačelnika na radnom sastanku u decembru 2010. godine prepoznao potrebu da se lokalna samouprava aktivira po ovom pitanju, i da se u tom nastojanju udruži sa građanskim sektorom,⁹² do direktne saradnje, međutim, nije došlo, ali je ideja ipak na putu ka realizaciji, iako sa drugim partnerima. Naime, Grad Novi Sad je u junu 2011. godine objavio javni konkurs za dodelu sredstava iz budžeta Grada za 2011. godinu za realizaciju programa udruženja građana kojima se doprinosi zaštiti, rehabilitaciji i socijalizaciji lica u stanju socijalne potrebe, gde je jedna od tri odabrane oblasti bila pisanje LAP-a za Romkinje.⁹³

Gradska uprava za socijalnu i dečju zaštitu odabrala je za sprovođenje ove ideje Novosadski humanitarni centar (NSHC), nevladinu organizaciju sa iskustvom u projektima o obrazovanju romskih devojčica i pisanju lokalnih akcionih planova za romsko obrazovanje. U proces pisanja LAP-a bile su uključene sve relevantne institucije i organizacije koje se bave romskim pitanjima, a u svakoj tematskoj radnoj grupi barem jedna članica bila je romske nacionalnosti; Ženski prostor je takođe sarađivao sa NSHC po ovom pitanju. U novembru 2011. održana je fokus grupa sa predstavnicima relevantnih institucija na nivou grada i pokrajine, koja je bila vrlo dobro posećena. Po mišljenju NSHC, participativan pristup izradi LAP-a bio je izuzetno važan. Pored toga, bitno je naglasiti da trenutni nacrt LAP-a predviđa i neophodne mehanizme za monitoring i evaluaciju.⁹⁴

Nakon šest meseci pripremnog rada, u vreme pisanja ovog izveštaja očekivalo se da se uskoro održi javna rasprava nacrtu LAP-a, a nakon poslednje javne rasprave nacrt će biti predat Gradskoj upravi za socijalnu i dečju zaštitu. NSHC očekuje da će rezultati pisanja i sprovođenja LAP-a biti održivi ukoliko u proces sprovođenja budu uključeni svi relevantni akterina lokalno. Pored toga, za sprovođenje LAP-a biće neophodno i izdvajanje iz budžeta gradskih uprava putem konkursa, te uz pomoć prikupljanja sredstava od spoljnih donatora. Kao recept za uspešno provođenje ovakvih inicijativa, NSHC ističe obavezno uključivanje

⁹¹ Novosadski humanitarni centar, *Lokalni akcioni plan za obrazovanje Roma: Predlozi za efikasno sprovođenje i praćenje*, Novi Sad, 2009, dostupno na adresi: www.nshc.org.rs/pdf/nshc_policy_lap.pdf.

⁹² Grad Novi Sad, "Radni sastanak o pokretanju izrade lokalnog akcionog plana za Romkinje," Novi Sad, 16.12.2010, dostupno na adresi: <http://www.novisad.rs/lat/node/40771>.

⁹³ Grad Novi Sad, *Javni konkurs za dodelu sredstava iz budžeta Grada Novog Sada za programe posebnih oblika socijalne zaštite*, 2011, dostupno na adresi: <http://www.novisad.rs/avni-konkurs-za-dodelu-sredstava-iz-bu-eta-grada-novog-sada-za-programe-posebnikh-oblika-sotsi-alne>.

⁹⁴ E-mail korespondencija, Mira Novakovic Ilin, Novosadski humanitarni centar, Novi Sad, 17.3.2012. Tekst nacrtu LAP-a nije bio dostupan autorki.

romskih aktivistkinja i svih koji se bave romskim pitanjima na datom području, te kontinuiranu saradnju sa lokalnom samoupravom.

Opština Žitište

Pisanje lokalnog akcionog plana za poboljšanje položaja Romkinja uspešno je privedeno kraju i u Žitištu. Sledeći zadati proces projektnih aktivnosti, nakon održanog zajedničkog okruglog stola u oktobru 2010. godine, opština Žitište je u junu 2011. potpisala memorandum o saradnji sa Društvom Roma iz Žitišta, organizacijom članicom Romske ženske mreže, kojom se obavezala da će učestvovati u iniciranju, usvajanju i realizaciji LAP-a za unapređenje položaja Romkinja, uz pomoć Društva Roma, Ženskog prostora i Bibije.⁹⁵ Nekoliko meseci kasnije, u oktobru 2011. održana je fokus grupa sa donositeljima odluka, u kojoj je učestvovalo preko dvadeset učesnica i učesnika iz lokalnih institucija, koji su se obavezali da će u domenu svojih delatnosti učestvovati u stvaranju LAP-a i njegovom sprovođenju. Tako nastali postojeći nacrt LAP-a⁹⁶ inicijalno je trebalo da bude iznet pred Skupštinu Opštine u martu 2012. Međutim, zbog raspisanih lokalnih izbora u Srbiji do toga ipak nije došlo. Inače, opština Žitište ima i koordinatora za romska pitanja, a upravo je usvojen i LAP-a za obrazovanje Roma za naredne dve godine.⁹⁷

Grad Kragujevac

Nacrt lokalnog akcionog plana za situaciju Romkinja napisan je i u Kragujevcu. Iako je Skupština grada Kragujevca još 2004. godine usvojila Strategiju za obrazovanje Roma u Kragujevcu, ta strategija nije rodno senzitivna.⁹⁸ U okviru projektnih aktivnosti prvo je u decembru 2010. održan okrugli sto sa predstavnicama Skupštine grada Kragujevca. Ostvarena je i dobra saradnja sa lokalnim koordinatorskom za romska pitanja, uz čiju je pomoć u novembru 2011. održana fokus grupa sa donosiocima odluka.⁹⁹ Na ovom sastanku je dogovoreno formiranje užeg koordinacionog tima koga čine predstavnica Komisije za rodnu ravnopravnost, koordinatorska za romska pitanja, i aktivistkinja romske organizacije

⁹⁵ Opština Žitište, "Memorandum o saradnji na unapređivanju položaja Romkinja između opštine Žitište i Inicijative Romkinja u Žitištu koju predstavlja udruženje građanja Društvo 'Rom', Žitište," Žitište, 10.6.2011.

⁹⁶ Tekst nacrt LAP-a nije bio dostupan autorki.

⁹⁷ Zrenjanin online, "Poslednja sednica Skupštine opštine Žitište u starom sazivu," 8.3.2012, dostupan na adresi:

http://www.listzrenjanin.com/index.php?option=com_content&view=article&id=24212:poslednja-sednica-skupstine-optine-itite-u-starom-sazivu&catid=8:itite&Itemid=8.

⁹⁸ Skupština Grada Kragujevca, *Strategija za obrazovanje Roma u Kragujevcu*, Kragujevac, mart 2004, dostupno na adresi:

http://www.ric.org.rs/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=88&Itemid=1.

⁹⁹ Istog meseca održana je i fokus grupa sa ženama iz kragujevačkih romskih naselja u kojoj se govorilo o njihovim potrebama i očekivanjima.

Romanipen, koji je do marta 2012. pripremio radnu verziju akcionog plana.¹⁰⁰ Prema rečima koordinatora za romska pitanja, očekuje se da će Komisija za rodnu ravnopravnost pomoći da se nacrt LAP-a preda Gradskom veću na usvajanje.¹⁰¹

Grad Kruševac

Projektna aktivnost u Kruševcu, nažalost, nisu dovele do definitivnih rezultata, ali daju korisnu ilustraciju vrste prepreka sa kojima se susreću aktivistkinje u nastojanjima da promene lokalnu javnu politiku prema Romkinjama. Pre svega, ekonomska situacija u kruševačkoj opštini je vrlo nepovoljna, sa vrlo niskom stopom zaposlenosti, uništenom ili redukovanom privredom, i rastom broja zahteva za socijalnu pomoć. Lokalna romska zajednica broji po zvaničnim podacima 1.746 osoba, dok se po proceni aktivistkinja taj broj kreće između tri i četiri hiljade. Jedna službenica romske nacionalnosti zaposlena je u opštinskoj upravi kao stručna saradnica za pitanja nacionalnih manjina, a lokalna Strategija za unapređenje položaja Roma grada Kruševca za period 2009-2012. se ne implementira po planu, pre svega jer se ne odvajaju potrebna sredstva.¹⁰² Pored toga, iako tekst Strategije na više mesta obraća pažnju na situaciju Romkinja ilustrovanu statističkim podacima, samo jedan cilj u pratećem akcionom planu vezan je za aktivnosti u domenu Romkinja, i tu specifično u domenu zdravstvene zaštite.¹⁰³ U opštini takođe postoji i Savet za rodnu ravnopravnost, koji pre svega čine predstavnice političkih partija, sa dve pridružene članice predstavnice NVO sektora – od kojih jedna dolazi iz romske organizacije – koje nemaju pravo odlučivanja.¹⁰⁴

Po početku projektnih aktivnosti, predstavnice organizacije Romani cikna, članice Romske ženske mreže, su predlog za pisanje LAP-a za Romkinje uputile Savetu za rodnu ravnopravnost, predsednici Saveta za Rome, i opštinskoj skupštini. Održan je i okrugli sto u oktobru 2010. na kome su aktivistkinje Bibije i Ženskog prostora opisale predviđene procedure i objasnile značaj usvajanja takvog dokumenta. Iako je tada predlog naišao na odobravanje, do pisanja LAP-a nije došlo, pre svega zbog nerazumevanja na najvišim nivoima opštinske uprave, a takođe i zbog nesređenih političkih odnosa na lokalnu upravu zbog kojih je došlo i do promene gradonačelnika. Dodatne aktivnosti na projektu su uključivale i

¹⁰⁰ Tekst nacrt LAP-a nije bio dostupan autorki.

¹⁰¹ Izlaganje Zorana Pavlovića na Trideset sedmoj sednici Odbora za ravnopravnost polova, Beograd, 4.4.2012.

¹⁰² E-mail korespondencija, Slavica Rakić, Romani cikna, Kruševac, 15.3.2012.

¹⁰³ Grad Kruševac, *Strategija za unapređenje položaja Roma grada Kruševca za period 2009-2012*, dostupno na adresi: http://www.krusevac.rs/sr_cir/lokalna-samouprava/vazeci-gradski-propisi/usvojene-strategije.html.

¹⁰⁴ Udruženje žena Peščanik, "Savet za rodnu ravnopravnost grada Kruševca u kampanji '6 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama'", Kruševac, 2009, dostupno na adresi: <http://www.ngo-sandglass.org/savet>.

održavanje odvojenih fokus grupa sa Romkinjama iz lokalne zajednice te donositeljka odluka u novembru 2011. godine, na kojima je diskutovan položaj Romkinja u Kruševcu i razne mogućnosti strateških promena.

Iako u Kruševcu nije došlo do pisanja LAP-a za Romkinje, smatra se da postoji potencijal za promenu lokalne politike za poboljšanje položaja romskih žena, naročito zbog dobre saradnje sa Savetom za rodnu ravnopravnost i Savetom za Rome, čija predsednica obavlja i dužnost pomoćnice gradonačelnika. Razmatraju se i opcije pisanja LAP-a za žene koji bi uključivao i deo za Romkinje, ili revizija postojeće (ali nesprovođene) Strategije za Rome sa dodatkom novog akcionog plana za žene romske nacionalnosti. U Kruševcu tako ovog trenutka ne postoji nacrt predloga LAP-a, ali aktivno se radi na alternativama, a aktivistkinje pretpostavljaju da bi predstojeći izbori i eventualne posledične promene u lokalnoj samoupravi možda mogle dovesti do korisnih promena u stavu prema ovoj inicijativi.

Opština Novi Bečej

Opština Novi Bečej je po mišljenju tamošnjih romskih aktivistkinja primer lokalne samouprave koja nije pokazala nimalo zainteresovanosti za pitanja Romkinja, iako romska zajednica čini skoro 7% stanovništva u opštini. Romska naselja su locirana van grada, najčešće ih karakterišu vrlo loši uslovi stanovanja, a jedini način privređivanja za većinu stanovništva su vrlo slabo plaćeni sezonski radovi. Položaj Romkinja je veoma težak sa svim pratećim aspektima života u nerazvijenim i izolovanim sredinama, uz visok stepen izloženosti nasilju u porodici. Pored toga, na lokalnom nivou ne postoji strateški okvir za romska pitanja; u opštinskoj upravi postoji osoba zadužena za romska pitanja, na radnom mestu koje nije sistematizovano, a angažovana je i romska zdravstvena medijatorka, međutim, njihovi učinci nisu vidljivi. Slična situacija je i sa rodним pitanjima, a opštinska Komisija za rodnu ravnopravnost osnovana je tek novembra 2011. godine.¹⁰⁵

Projektne aktivnosti na iniciranju LAP-a za Romkinje otpočele su okruglim stolom održanim u oktobru 2010. godine, na kome su pored aktivistkinja iz Bibije i Ženskog prostora prisustvovala i predstavnice Udruženja Roma Novi Bečej, koje je član Romske ženske mreže.¹⁰⁶ Nažalost, ni tada lokalna samouprava nije pokazala zainteresovanost za zajedničku akciju. Ponovni koraci načinjeni su u novembru 2011, sa održavanjem odvojenih fokus grupa sa Romkinjama iz zajednice, i osobama koje donose odluke. Učesnice su se složile da su postojeće politike na

¹⁰⁵ Opština Novi Bečej, "Osnovana komisija za rodnu ravnopravnost," Novi Bečej, 1.11.2011, dostupno na adresi:

http://www.novibecej.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=419:rodna-ravnopravnost&catid=1:aktuelno&Itemid=1.

¹⁰⁶ Dnevnik, "Okrugli sto Romkinja", Novi Sad, 29.10.2010.

nivou države i Autonomne Pokrajine Vojvodine neefikasne na lokalnom nivou, te da preovladava nepoznavanje relevantnih strateških dokumenata. Iako je na fokus grupama zaključeno da postoji potreba za LAP-om za Romkinje, i da kod učesnika razgovora postoji dobra volja da tome doprinesu, situacija je do danas ostala nepromenjena, iako je na vlasti u Novom Bečeju stranka koja se načelno eksplicitno zalaže za promovisanje ljudskih i manjinskih prava.¹⁰⁷

Ostale opštine obuhvaćene projektom

Iako nije došlo do iniciranja i pisanja akcionih planova, u nekim od opština obuhvaćenim projektom ipak postoji potencijal da se ciljevi projekta ostvare u doglednoj budućnosti. U Šapcu, na primer, već postoji Strateški plan za socijalnu politiku grada Šapca u kojoj romska populacija predstavlja jedan od strateških prioriteta, a angažovane su romske zdravstvene medijatorke i romski asistent. Iako okrugli sto 2010. i fokus grupa sa donositeljima odluka održana u Šapcu u novembru 2011. nisu doveli do iniciranja LAP-a za Romkinje, stvoren je prostor za pozitivan razvoj inicijative u budućnosti. Slično tome, na fokus grupi održanoj u Babušnici u novembru 2011, prisutni se nisu precizno izjasnili po pitanju planiranja i finansiranja potencijalnog akcionog plana za položaj Romkinja, ali su smatrali da treba oformiti tim koji će se baviti ovim pitanjem i saglasili se da je ovakav dokument potreban. U Beloj Palanci su projektne inicijative naišle na podršku koordinatora za romska pitanja koji je ustupio i prostor za održavanje fokus grupe u oktobru 2011. godine, a žene iz lokalne zajednice su izrazile želju da se uključe u proces rešavanja sopstvenih problema što će im, po njihovim rečima, pomoći da se osećaju vrednijim i sigurnijim. Sa druge strane, fokus grupe sa ženama iz lokalne romske zajednice u Dimitrovgradu su dva puta odlagane zbog nezainteresovanosti za učešće, a u alternativnim individualnim razgovorima održanim u novembru 2011. ispitane Romkinje nisu pokazale interesovanje za ovu inicijativu. Ipak, Komisija za rodnu ravnopravnost opštine Dimitrovgrad planira pisanje LAP-a za žene u kome bi jedan deo bio posvećen situaciji Romkinja. U opštini Vranje i beogradskoj opštini Zvezdara učesnici diskusija na okruglim stolovima i fokus grupama su se takođe složili da je neophodno kreiranje strateških dokumenata za javnu politiku vezanu za situaciju romskih žena.¹⁰⁸

¹⁰⁷ E-mail korespondencija, Danica Jovanović, Udruženje Roma Novi Bečej, 17.3.2012.

¹⁰⁸ Okrugli sto u Vranju održan je u novembru 2010. a fokus grupe u oktobru 2011. U opštini Zvezdara je okrugli sto održan u decembru 2010, a fokus grupe u novembru 2011.

5. Odabrane prakse međunarodnih i domaćih organizacija u procesu podrške sistemskim promenama za unapređenje položaja Romkinja

U poglavlju koje sledi biće predstavljeni neki primeri prakse međunarodnih i domaćih organizacija koje deluju u Srbiji i regionu, a koje su sprovodile ili podržavale interesantne projekte sa temama neposredno vezanim za ljudska prava Romkinja. U Srbiji se sprovode mnogi projekti vezani za prava Romkinja, naročito od strane organizacija članica Romske ženske mreže, ali sveobuhvatan pregled projekata tog tipa je van domena ove publikacije. Umesto toga, odabrani su samo neki programi i projekti, koje karakterišu barem neke od ovih odlika:

- Bave se direktno ljudskim pravima Romkinja;
- Bave se trenutno relevantnim temama i rešavaju konkretne potrebe;
- Krajnje korisnice su Romkinje;
- Omogućavaju participaciju Romkinja;
- Uključuju multisektorske aktere – romsku zajednicu, institucije i nevladine organizacije;
- Bave se temama od opšte važnosti;
- Otvaraju prostor romskim organizacijama, aktivistkinjama i istraživačicama da kreiraju sopstvenu agendu;
- Sadrže elemente inventivnosti i originalnosti.

Podrška međunarodnih multilateralnih organizacija prisutnih u Srbiji

Program Ujedinjenih nacija za razvoj (United Nations Development Program – UNDP) i UN Women su takođe podržali projekte koji se bave temama vezanim za preporuke Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW) za Srbiju iz 2007. godine, kao što su podizanje svesti Romkinja o ljudskim pravima i povećanje uključenosti Romkinja u izborne procese. Ove projekte su sprovodile romske ženske organizacije (Romski ženski centar Bibija iz Beograda i Ženski prostor iz Niša), ali i državne i pokrajinske institucije. Pored već pomenutog projekta sprovođenja pokrajinske Strategije za zaštitu od nasilja u porodici, UN Women/UNDP su podržali Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova i Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice u uvođenju rodnog budžetiranja u pokrajinsku upravu,¹⁰⁹ uključujući i analizu rodnih aspekata stipendiranja romskih učenika i učenica u srednjim školama u Vojvodini.¹¹⁰

¹⁰⁹ United Nations System in Serbia, “UN Women Partners in Serbia,” dostupno na adresi: <http://rs.one.un.org/index.php?org=18&lang=en&page=45&type=2&id=168>.

¹¹⁰ Vesna Reljin i Marija Aleksandrović, “Rodna analiza programa: Stipendiranje romskih učenika i učenica u srednjim školama u okviru projekta ‘Inkluzija romskih učenika u srednjim školama na teritoriji AP Vojvodine,’” u: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova,

OEBS je takođe prepoznao važnost rada na poboljšanju položaja Romkinja. Pored već pomenutih programa sa institucijama Republike Srbije, OEBS je od 2010. godine podržao uspostavljanje organa i pravila rada Romske ženske mreže, a u saradnji sa Nacionalnim savetom romske nacionalne manjine organizovana je i konferencija o obrazovanju Romkinja u Srbiji u oktobru 2010. godine.¹¹¹ U skoroj budućnosti OEBS će takođe podržati program mentorstva za pet mladih profesionalnih žena Romkinja koje su na početku karijere, bez obzira na profesiju i nivo obrazovanja. Za svaku od odabranih mladih Romkinja biće pronađena odgovarajuća mentorka koja će tokom godinu dana pratiti njen rad.¹¹² Sve će se to odvijati u okviru već postojeće slične inicijative “Podeli svoje znanje – postani mentorka” koju od 2010. sprovodi Evropski pokret u Srbiji uz podršku ERSTE banke i USAID.¹¹³

Grantovi Fondacija za otvoreno društvo

Program Romske inicijative (Roma Initiatives) Fondacija za otvoreno društvo (Open Society Foundations) već nekoliko godina otvara poseban konkurs kojim se dodeljuju grantovi za osnaživanje Romkinja. Ovaj konkurs je otvoren za romske organizacije i organizacije koje se bave romskim pitanjima, kojima upravljaju Romkinje ili u kojima Romkinje zauzimaju visoke pozicije, i koje deluju u zemljama članicama Dekade Roma, što uključuje i Srbiju. Predlozi projekata moraju se baviti jednim ili više od sledećih ciljeva: povećanje uključenosti Romkinja u javni život, promovisanje glasačkog obrazovanja i drugih oblika aktivnog građanskog učešća, javno zalaganje za pitanja Romkinja, uključivanje muškaraca u promociju rodne ravnopravnosti, uključivanje Romkinja na tržište rada, borba protiv ranih brakova, jačanje liderstva među Romkinjama, borba protiv trgovine ljudskim bićima, i problemi Romkinja izbeglica i interno raseljenih lica. Maksimalna finansijska podrška po projektu iznosila je u 2011. godini deset hiljada američkih dolara.¹¹⁴

Romske inicijative su u okviru ovog konkursa tokom 2008, 2010. i 2011. godine dodelile ukupno 55 grantova, a devet projekata iz Srbije takođe je dobilo podršku iz ovog izvora – u 2008. godini tri projekta, u 2010. četiri i u 2011. godini dva projekta, na teme posebnih potreba Romkinja izbeglica i interno raseljenih lica (1 projekat), ranih brakova (2), akcija Romkinja u svojim naseljima (1), trgovine

Rodno budžetiranje u državnoj upravi – iskustva Vlade AP Vojvodine, Novi Sad, 2011, str. 44-47.

¹¹¹ Više informacija je dostupno na adresi:

http://www.romadecade.org/workshop_education_of_roma_women_in_serbia.

¹¹² E-mail korespondencija, Zorana Antonijević, OEBS, Beograd, 14.3.2012.

¹¹³ Evropski pokret u Srbiji, “Podeli svoje znanje – postani mentorka 2011/2012,” dostupno na adresi:

<http://www.emins.org/sr/aktivnosti/projekti/mentorke/index.html>

¹¹⁴ Open Society Foundations, “Call for Proposals: Romani Women’s Empowerment Grants,” Budimpešta, 5.7.2011, dostupno na adresi:

http://www.romadecade.org/womens_empowerment_call_2011.

ljudskim bićima (3), uključenja muškaraca u promociju rodne ravnopravnosti (1) i javno zagovaranje na lokalnom nivou (1 projekat). U programu Romske inicijative smatraju da su ovakvi specifični konkursi neophodni jer se time podstiče sprovođenje projekata zasnovanih na stvarnim potrebama Romkinja u sredinama gde podržane NVO rade. Ovakvi projekti su bitni i zbog veće ugroženosti Romkinja u poređenju sa muškarcima iz svoje zajednice jer trpe diskriminaciju i na rodnoj i na etničkoj osnovi. Sa druge strane, izuzetno je bitna uloga Romkinja u svojoj zajednici, u domenu obrazovanja dece, brige o zdravlju članova njihovih porodica, iznalaženju strategija za preživljavanje, i sl. – u svakom pogledu, osnaživanje Romkinja je od velike važnosti. Iako su promene u javnoj politici ili osnaživanje čitavih zajednica dugotrajni procesi za koje treba puno veća podrška od sredstava koje se dodeljuju kroz ovaj konkurs, sredstva dobijena iz ovog izvora ipak su pomogla pokretanje nekih bitnih pitanja za Romkinje i njihov položaj u romskoj i široj zajednici.¹¹⁵

Stipendije Evropskog centra za romska prava

Bitan primer prakse međunarodnih nevladinih organizacija predstavlja i poseban stipendijski program Evropskog centra za romska prava (European Roma Rights Centre – Errc) iz Budimpešte, u kome se dodeljuju sredstva za istraživanja u domenu rodne ravnopravnosti u romskoj zajednici na period od šest meseci. Osobe romske nacionalnosti se posebno ohrabruju da se prijave – u praksi, sve do sada dodeljene stipendije pripale su romskim aktivistkinjama.¹¹⁶ Pored toga što podržava pionirski istraživački rad na teme od značaja za Romkinje, programom Gender Equality Research Fellowships se romske istraživačice osnažuju ne samo ekonomski već im se omogućava i sticanje novih znanja kroz dva perioda boravka u Budimpešti u kojima dobitnice stipendije pohađaju obuku koja uključuje između ostalog i osmišljavanje metodologije istraživanja, te obuku o ljudskim pravima, ulozi medija i informacione tehnologije, i sl.¹¹⁷

Od početka postojanja ovog programa 2010. godine dodeljene su četiri stipendije za istraživačke projekte romskih aktivistkinja. Prve dve stipendistkinje ovog programa bile su romske aktivistkinje iz Srbije. Refika Mustafić je 2010. godine istraživala smrtnost romskih trudnica i porodilja u Nišu,¹¹⁸ a Marija Demić, takođe iz Niša, je iste godine istraživala situaciju Romkinja koje traže smeštaj u sigurnim kućama za žene žrtve nasilja u Srbiji. Rad na ovom istraživanju pomogao je Mariji Demić da razvije značajne kontakte sa relevantnim državnim

¹¹⁵ E-mail korespondencija, Anita Czinkoczi, Roma Initiatives, Budimpešta, 23.3.2012.

¹¹⁶ E-mail korespondencija, Đorđe Jovanović, Evropski centar za romska prava, Budimpešta, 14.3.2012.

¹¹⁷ Evropski centar za romska prava, "Errc seeks Gender Equality Research Fellows," Budimpešta, 14.2.2012, dostupno na adresi:

<http://www.errc.org/article/errc-seeks-gender-equality-research-fellows/3966>.

¹¹⁸ E-mail korespondencija, Refika Mustafić, Niš, 16.3.2012.

institucijama; u isto vreme i institucije su se kroz ovu komunikaciju bolje upoznale sa ovom problematikom. Tako je, na primer, Uprava za rodnu ravnopravnost iskoristila neke rezultate terenskog rada Marije Demić u tekstu Strategije za suzbijanje nasilja nad ženama.¹¹⁹ Na sledećem konkursu objavljenom 2011. godine ERRC je dodelio još dve stipendije romskim aktivistkinjama iz Rumunije i Albanije, sa istraživačkim projektima koji se bave fenomenima ranih brakova (Rumunija/Italija) i nasilja u porodici (Albanija).¹²⁰

Projekti podrške Romkinjama organizacije Care International

Neke od međunarodnih organizacija prisutnih u Srbiji takođe sprovode projekte fokusirane isključivo na Romkinje. Na primer, Care International North-West Balkans sprovela je trogodišnji regionalni program “Osnaživanje Romkinja” na području Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske i Srbije u periodu 2009-2011, uz finansijsku podršku Ministarstva spoljnih poslova Norveške i organizacije Care Norway.¹²¹ Aktivnosti u okviru ovog programa su sprovedene u bliskoj saradnji sa romskim udruženjima Romski ženski centar Bibija iz Srbije (članica Romske ženske mreže), Romsko srce iz Hrvatske, Bolja budućnost iz Bosne i Hercegovine, i Centar za romske inicijative iz Crne Gore. U okviru projekta, snimljen je kratki video film na temu “Ja sam Romkinja” koji je samo na *You Tube*-u videlo preko 17.000 gledalaca, održane su regionalna konferencija “Romkinje u Dekadi” maja 2010. u Beogradu i “Gde su Romkinje danas” oktobra 2011. u Sarajevu, i izrađene su nacionalne i regionalne studije na teme državnih javnih politika vezanih za Romkinje, rodni dimenzija odustajanja od školovanja i političke participacije Romkinja. Na taj način su 2011. objavljene i tri nove studije od važnosti za situaciju Romkinja u Srbiji.¹²²

U isto vreme, Care International Srbija je u saradnji sa Novosadskim humanitarnim centrom sprovodio projekat “Šanse i izbori za romske devojčice” (2008–2010), u okviru koga je formirana lobi grupa za promociju prava na obrazovanje romskih devojčica, izvršeno participativno istraživanje o najčešćim razlozima napuštanja školovanja od strane romskih devojčica, izrađen predlog praktične politike za bolju dostupnost obrazovanja romskim devojčicama, a romske

¹¹⁹ E-mail korespondencija, Marija Demić, Niš, 15.3.2012.

¹²⁰ E-mail korespondencija, Ostalinda Maya Ovalle, bivša koordinatorka istraživanja Evropskog centra za romska prava, Sevilja, Španija, 16.3.2012.

¹²¹ Informacije sa internet stranice Care International NWB, dostupno na adresi: <http://www.carenwb.org/>.

¹²² *Politička participacija Roma sa naglaskom na političku participaciju Romkinja: Srbija* Romskog ženskog centra Bibija u saradnji sa udruženjem Romani cikna iz Kruševca, *Rezultati istraživanja: Rodna dimenzija uzroka odustajanja romske dece od obaveznog školovanja u Republici Srbiji* udruženja Romano cikna, i *National Policies towards Romani Women in the Western Balkans: Country Paper on Serbia* čiji je autor Stephan Müller. Sve publikacije su dostupne na adresi: <http://www.carenwb.org/index.php?sadrzaj=1&task=viewsubcat&skid=52&catid=9>.

srednjoškolke su osnaživane kroz učešće u Forum teatar radionicama.¹²³ Aktivnosti na ovom polju su iste partnerske organizacije nastavile kroz novi projekat, "Inicijativa za obrazovanje romskih devojčica," koji se sprovodi od decembra 2010. do maja 2013. U okviru projekta pruža se podrška i edukacija mladima iz romske populacije, obavljaju se aktivnosti u romskim zajednicama u Novom Sadu i Bečeju, te se zagovara i lobira za dosledno sprovođenje zakona i sprečavanje kršenja prava na obrazovanje za svu decu.¹²⁴ Održan je i tematski okrugli sto u Bečeju u aprilu 2011, skup o obrazovanju romskih devojčica u Novom Sadu u decembru 2011, te objavljena publikacija sa preporukama za javnu politiku u domenu obrazovanja devojčica iz romskih zajednica.¹²⁵

Podrška fondacije Rekonstrukcija Ženski fond

Od početka svog delovanja 2004. godine Rekonstrukcija Ženski fond iz Beograda, prva lokalna ženska fondacija u Srbiji, pruža podršku romskim ženskim inicijativama kroz grantove nevladinim udruženjima Romkinja i stipendije za romske postdiplomke koje se bave rodnim temama. Podrška inicijativama žena iz ranjivih grupa, uključujući Romkinje, je jedan od ciljeva koji se navode u statutu fondacije. I u svom praktičnom radu ova fondacija se od početka obavezala na podršku autonomiji i aktivnostima romskih ženskih organizacija, oslonivši se na iskustvo i znanje ovih NVO i podržavajući ih na načine za koje su same organizacije smatrale da su potrebni.¹²⁶ Pored toga, Rekonstrukcija je nedavno pokrenula sopstveni dugoročan program pod imenom "Solidarnost romskih devojaka i devojčica", aktivan od januara 2012. godine. Ovaj program otvara prostor razmene, kreativnosti i zabave za 15 mladih devojaka uzrasta od 13 do 20 godina iz šest gradova centralne i južne Srbije u kome one uče o sebi i drugima, o razlikama koje spajaju, i sagledaju mogućnosti za promene u sopstvenim životima. Ujedno, devojke se uče i veštinama koje će im dugoročno koristiti – uključujući strateško planiranje, učenje građanskih vrednosti, održavanje javnih prezentacija, i slično. U realizaciju programa uključene su i dugogodišnje romske aktivistkinje i umetnice.

Romkinje u projektima stanovanja Ekumenske humanitarne organizacije

Postoje primeri nevladinih organizacija koje u svom radu primenjuju kvote za obezbeđivanje ravnopravnog učešća Romkinja u romskim projektima. Romski resursni centar (RRC) Ekumenske humanitarne organizacije (EHO) iz Novog Sada

¹²³ Care International Srbija, "Šanse i izbori za romske devojčice," dostupno na adresi: <http://www.care.rs/?p=137>.

¹²⁴ Novosadski humanitarni centar, "Inicijativa za obrazovanje romskih devojčica," dostupno na adresi: http://www.nshc.org.rs/sanse_i_izbori.htm.

¹²⁵ Novosadski humanitarni centar, *Predlozi za poboljšanje dostupnosti i kvalitetnog osnovnog obrazovanja za romske devojčice*, Novi Sad, 2011, dostupno na adresi: <http://www.care.rs/?p=137>.

¹²⁶ E-mail korespondencija, Mirjana Mirosavljević, Rekonstrukcija Ženski fond, Beograd, 16.3.2012.

od 2007. godine sprovodi projekte poboljšanja uslova stanovanja u romskim zajednicama širom Vojvodine,¹²⁷ gde bitnu ulogu u procesu sprovođenja njihovog modela održive obnove romskih naselja imaju odbori za razvoj naselja. U skladu sa svojom politikom rodne ravnopravnosti, koja je za EHO jedna od strateških vrednosti, na svim lokacijama na kojima se projekat sprovodi postavljena je kvota za obavezno učešće barem 50% Romkinja kao članica tih odbora. EHO RRC osoblje praktikuje da na samom početku sprovođenja projekta u lokalnim zajednicama objasni zašto je važno učešće žena u odborima, a na kvotama se insistira i pored toga što u nekim sredinama teže dolazi do ostvarenja. Na primer, u novosadskom naselju Adice zbog patrijarhalnog okruženja većinom su se muškarci prijavljivali za članstvo u lokalnom odboru, i bilo je teško naći žene koje su htele da se uključe, ali zahvaljujući upornosti i insistiranju uspele su se naći i kandidatkinje za odbor.

O korisnosti ovakvog angažmana za žene i osnaživanju koje im se na ovaj način pruža svedoči primer Slavice Bogdanović iz novosadskog prigradskog naselja Bangladeš. Slavica Bogdanović je 2003. zahvaljujući obaveznoj kvoti za žene postala članica lokalnog Odbora za razvoj naselja, zatim je 2004. pokrenula inicijativu za kurs tkanja za žene iz Bangladeša koju je EHO podržao i sponzoriso, a 2008. se na predlog EHO RRC prijavila na konkurs Ministarstva zdravlja za romske zdravstvene medijatorke, i tu dužnost obavlja i sada. Sa druge strane, članstvo Romkinja u odborima višestruko je korisno i za organizaciju: po rečima osoblja EHO RRC, žene članice odbora pokazuju jako dobre rezultate, aktivne su i konstruktivne članice odbora, koje odlično poznaju situaciju na terenu i uspevaju da ideje spuste na praktičan nivo u lokalnoj sredini.¹²⁸ Omogućavanje ravnopravnog učešća Romkinja u telima koje donose odluke putem kvota time se pokazuje kao delotvorno i za pojednike i za zajednicu.

Projekat Udruženja Roma Novi Bečej na temu seksualnosti

Udruženje Roma Novi Bečej je organizacija koja se već niz godina bavi pravima žena, a 2008. se odlučilo na hrabar korak: radionice sa ženama iz romskih naselja o pitanjima seksualnosti i istopolne seksualne orijentacije kod Romkinja. Aktivistkinje ovog udruženja, člana Romske ženske mreže, smatrale su da je bitno otvoriti ovu tešku temu imajući u vidu tradicionalan način života i značajan broj ugovorenih brakova u lokalnoj romskoj zajednici. Uz podršku međunarodne fondacije Mama Cash projekat je trajao dve godine, u periodu 2009-2011, na području srednjeg Banata – u mestima Zrenjanin, Ečka, Novi Bečej, Miloševo, Komane, i drugim.

¹²⁷ Do sada su EHO RRC projekti stanovanja sprovedeni ili se sprovode u opštinama i gradovima Novi Sad, Žabalj, Bečej, Plandište, Odžaci i Ruma; izvor: <http://romacenter.ehons.org/sr/>.

¹²⁸ Telefonski razgovor, Stanka Janković, EHO RRC, Novi Sad, 2.4.2012.

U svom radu na ovom projektu aktivistkinje su naišle na veliki broj interesantnih sagovornica, uključujući Romkinju koja je osam godina trpela ekstremno seksualno nasilje od strane svog muža. Iako lezbejka, udata je za muškarca koga joj je u skladu sa tradicijom odabrala porodica. Muž je godinama prisiljavao na odnose preteći da će, ako ga odbije, tući njihovo troje dece. Podrška nevladinih organizacija Romkinja u ovakvim slučajevima je jako bitna – u razgovoru sa aktivistkinjama, ova žena im se zahvalila što postoje i što joj pomažu da kaže ko je ona u stvari.¹²⁹

Aktivistkinje ovog udruženja žale što zbog ograničenosti resursa ne mogu svoj rad da prošire na žene u seoskim sredinama, niti mogu ženama sa sela da pokriju troškove učestvovanja u radionicama koje se održavaju u većim naseljima. Sa druge strane, smatraju da su velike potrebe za takvom vrstom aktivnosti, jer su Romkinje na selu izuzetno retko uključene u aktivnosti građanskog društva, a u većoj su potrebi za angažmanom baš zbog života u ruralnoj sredini i jačih patrijarhalnih normi koje na selu vladaju.

6. Zaključci i preporuke

U Republici Srbiji je proteklih godina sa usvajanjem bitnog zakonodavstva u oblasti nacionalnih manjina, rodne ravnopravnosti i borbe protiv diskriminacije stvoren sveobuhvatan pravni okvir za sprovođenje mera za Romkinje u okviru Dekade za inkluziju Roma u Srbiji. Tokom 2009. godine usvojeni su i bitni strateški dokumenti – Strategija za unapređenje položaja Roma u Republici Srbiji i nacionalni akcioni planovi, naročito NAP za položaj žena. Ipak, sprovođenje predviđenih mera se često dovodi u pitanje, naročito zato što ne postoji mehanizam sistematskog praćenja sprovođenja mera, zato što su javnosti dostupni samo segmenti informacija o rezultatima mera, i zato što i postojeći dostupni podaci nisu razdvojeni po polu. Neki koraci jesu učinjeni ka poboljšanju položaja Romkinja, međutim, to i dalje ostaje nedovoljno u odnosu na obim podrške koji je potreban ženama iz romske zajednice. Pored toga, primarnu ulogu i dalje imaju romske ženske i druge nevladine organizacije, pa su i dela institucija u velikom broju slučajeva rezultat akcije i lobiranja romskih i ostalih aktivistkinja. Vrlo su retke prakse institucija koje se bave pitanjima Romkinja na participativan i nediskriminatoran način. U nevladinom sektoru situacija je znatno bolja, i rastući broj romskih i drugih organizacija sprovodi projekte koji se fokusiraju na ljudska prava Romkinja.

Jedan od načina za poboljšanje sprovođenja mera za Romkinje jestu i aktivnosti iniciranja i usvajanja lokalnih akcionih planova za Romkinje, ili drugih vrsta LAP-ova relevantnih za Romkinje, na nivou jedinica lokalne samouprave. Sledeći primer prve prakse ovog tipa, usvojenog LAP-a za Romkinje u beogradskoj

¹²⁹ E-mail korespondencija, Danica Jovanović, Udruženje Roma Novi Bečej, 17.3.2012.

gradskoj opštini Barajevo, projekat NVO Ženski prostor u saradnji sa Romskim ženskim centrom Bibija i ostalim organizacijama članicama Romske ženske mreže doveo je do usvajanja relevantnih LAP-ova u opštinama Leskovac, Lazarevac i Pirot, a očekuje se usvajanje lokalnih strateških dokumenata i u Kragujevcu, Novom Sadu, Žitištu i Pančevu. Pomenuta iskustva dovode do sledećih zaključaka:

- Učenje iz postojećih dobrih praksi za usvajanje LAP-ova za Romkinje omogućava uspešniji proces;
- Bitan preduslov su i istraživanje situacije na terenu kao i komunikacija sa ženama iz lokalne romske zajednice;
- U mnogim slučajevima od velike pomoći za uspeh inicijative bila su lokalna tela zadužena za pitanja rodne ravnopravnosti, ljudskih prava i/ili tela zadužena za pitanja nacionalnih manjina odnosno Roma;
- Tokom pisanja LAP-a dobre rezultate donosi učešće svih relevantnih aktera, uz obavezno značajno učešće romskih predstavnica;
- Transparentnost procesa pisanja LAP-a i javne rasprave takođe doprinose uspešnosti dokumenta, a tako i njegove buduće primene;
- Politička situacija ima velikog uticaja na proces donošenja ovakvih dokumenata te je doza fleksibilnosti neophodna;
- Neophodno je da jedinice lokalne samouprave redovno izdvajaju finansijska sredstva za sprovođenje LAP-a i da se na raspolaganje stave i potrebni ljudski resursi;
- Sprovođenje LAP-ova za Romkinje i vezanih strateških dokumenata dovodi do konkretnih i osetnih promena za Romkinje u lokalnu;
- Vrlo je bitno uspostavljanje sistema za praćenje sprovođenja predviđenih mera.

Na osnovu pregleda mera za poboljšanje situacije Romkinja koje se sprovode na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou od strane javnog i građanskog sektora, izdvajaju se sledeće preporuke za uspešniju primenu mera:

- Neophodno je da Republika Srbija što pre usvoji revidirane nacionalne akcione planove za poboljšanje položaja Roma, uključujući i revidirani NAP za položaj Romkinja;
- Od ključne je važnosti da se ubrza i ojača sprovođenje mera iz NAP-ova, a naročito mera koje se tiču Romkinja;
- U svim NAP-ovima treba uvesti mere i indikatore specifične za Romkinje;
- Postojeći programi za romsku zajednicu moraju se analizirati iz rodnog ugla te preduzeti odgovarajuće mere da se uklone svi oblici neravnopravnosti;
- Za sprovođenje predviđenih mera moraju se odvojiti potrebna finansijska sredstva, ali i odgovarajući ljudski resursi;

- Državne institucije moraju uvesti praksu blagovremenog i kontinuiranog izveštavanja o rezultatima sprovođenja mera za poboljšanje položaja Romkinja i Roma, uključujući podatke razdvojene po polu;
- U sprovođenju mera za poboljšanje romske zajednice mora se omogućiti adekvatno ravnopravno učešće korisnica Romkinja, uključujući sistem kvota;
- Romkinje moraju biti promovisane i uključene i u primeni mera, te je neophodno povećati prisustvo i vidljivost Romkinja u državnim i drugim institucijama;
- Na nivou lokalnih samouprava potrebno je osnivati i podržavati tela i radna mesta zadužena za pitanja rodne ravnopravnosti, ljudskih prava i nacionalnih manjina, naročito Romkinja i Roma;
- Radi primene strateške politike na lokalnom nivou, treba podržavati iniciranje i usvajanje lokalnih akcionih planova za Romkinje i sličnih strateških dokumenata koji se značajno bave Romkinjama;
- Neophodno je uspostaviti sistem nadgledanja primene usvojenih strateških dokumenata relevantnih za Romkinje, na svim nivoima;
- Potrebno je podržavati romske ženske nevladine organizacije, te dodeljivati grantove i stipendije određene za romske ženske organizacije i aktivistkinje, putem specijalnih konkursa i drugih mera afirmativne akcije;
- Posebnu pažnju treba obratiti na ranjive grupe žena unutar romske zajednice (žene sa sela, žene istopolne seksualne orijentacije, osobe sa invaliditetom, interno raseljene žene, i sl.).

Na kraju, treba istaći vrednost dobrih praksi među inicijativama koje se bave poboljšanjem ostvarivanja ljudskih prava Romkinja. Takve slučajeve dobre prakse je neophodno identifikovati, podržavati, javno promovisati, adekvatno analizirati (npr. kroz mehanizme za *peer review*), omogućiti da drugi uče iz ovih iskustava, te uspostaviti mehanizme razmenjivanja dobrih praksi u oblasti ljudskih prava Romkinja ne samo u Srbiji već i u regionu.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.726-055.2(=214.58)(497.11)

ПЕРИЋ, Татјана

Ostvarivanje ljudskih prava Romkinja u Republici Srbiji : analiza primene postojećih institucionalnih mera / Tatjana Perić. - Niš : Ženski prostor, 2012 (Niš : Punta). - 44, 46 str. : table ; 21 cm

Nasl. str. prištampanog prevoda: Achieving Human Rights of Roma Women in Serbia / translation into English Ana Zorbić. - Uporedo srp. tekst i engl. prevod. - Tiraž 500. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-88475-02-0

а) Ромкиње - Правни положај - Србија
COBISS.SR-ID 194141964

